

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

OBOR: DĚJINY VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

**Jakob Gartner, architekt Moravy a
Slezska**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tereza Halusková

3. ročník

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

OLOMOUC 2012

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala sama bez pomoci cizí osoby a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

Olomouc 15. dubna 2012

.....
podpis

Obsah

Obsah	3
Poděkování	5
Úvod	6
1. Přehled předchozího bádání	8
2. Jakob Gartner	10
2.1. Narození, studium Jakoba Gartnera a životopisná data	10
2.2. Gartnerovi	11
2.2.1. Brno – Průmyslová škola	12
2.2.2. Vídeň – Vídeňská akademie	14
2.2.3. Gartnerovi současníci	15
3. Gartnerova sakrální tvorba	17
3.1. Synagoga	17
3.2. Synagogy od Jakoba Gartnera	18
3.2.1. Plzeň	19
3.2.2. Holešov	20
3.2.3. Opava	21
3.2.4. Olomouc	22
3.2.5. Přerov	24
3.2.6. Orlová	24
3.2.7. Bohumín	25
3.2.8. Prostějov	25
3.2.9. Kroměříž	26
4. Světské stavby	28
4.1. Stavby započaté roku 1892	29
4.2. Stavby započaté roku 1894	29
4.3. Stavby započaté roku 1895	32
4.3.1. Soubor vil vystavěných v letech 1895-1898	35
4.4. Stavby započaté roku 1896	37
4.5. Stavby započaté roku 1897	39
4.6. Stavby započaté roku 1898	40
4.7. Stavby vzniklé po roce 1900	41

5. Význam Gartnerových staveb v současnosti	43
Závěr	44
Prameny	45
Použitá literatura (abecedně).....	46
Použitá literatura (chronologicky).....	49
Elektronické zdroje.....	52
Summary	53
Anotace.....	54
Seznam obrazových příloh	55
Přílohy.....	60
Soupis tvorby Jakoba Gartnera na Moravě a ve Slezsku	60
Obrazová příloha	62

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem zaměstnancům odborných pracovišť, kteří mi poskytli potřebné materiály a bez nichž by vypracování mé práce nebylo možné. Zároveň bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce, panu prof. PhDr. Rostislavu Šváchovi, CSc., za pomoc se zpracováním tématu, jeho konzultace, připomínky a nápady.

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat uměleckohistorickou analýzou tvorby nedoceněného přerovského rodáka, architekta židovského původu Jakoba Gartnera. Omezím se na stavby, které se nacházejí pouze v České republice, a to na Moravě a ve Slezsku. Bohužel, kvůli architektově stavební plodnosti, nemohu věnovat větší pozornost stavbám v zahraničí.

Toto téma jsem si zvolila na základě osobního dlouhodobého zájmu o židovskou kulturu. Díky tomu jsem na Dnech židovské kultury v Olomouci slyšela přednášku architekta Jaroslava Klenovského, který se zmiňoval o Gartnerovi jako o architektovi synagog.

Jakmile jsem ke Gartnerovi začala hledat více informací, zjistila jsem, že postavil i mnoho profánních staveb, které zatím nejsou v literatuře příliš zmiňovány. V dostupné české literatuře jsem narazila pouze na poznámky o profánních stavbách Jakoba Gartnera od Pavla Zatloukala. Když jsem našla architektovo jméno v novinách, bylo to většinou ve spojení s velkým množstvím nepravdivých informací od data narození až například po umístění pamětní desky: *„Dokladem toho je pamětní deska, šťastně nalezená v pátek 13. listopadu 1998 ve sklepení přerovského zámku¹“*. Po navštívení přerovského zámku jsem se dozvěděla od Mgr. Zuzany Dvořákové, že o žádné desce neví a že „snad“ žádná ani neexistuje. Na tuto zmiňovanou desku jsem později narazila v chrámu Sv. Cyrila a Metoděje v Přerově (v bývalé Gartnerově synagoze). Tato zkušenost mi opět ukázala, jak i přes svou velikost Jakob Gartner není v povědomí lidí.

Největším problémem u tohoto tématu je absence dochovaných synagog. Temply ve většině případů vypálili

¹Libor Kratochvíl, *Přerovský rodák Jakob Gartner, tvůrce synagog konce 19. století*, Nové

nacisté za II. světové války. Pokud měly stavby to štěstí, že stojí i dnes, tak jsou velmi přestavěny. Dalším problémem je zničení potřebných smluv a údajů vzhledem k autorovu židovskému původu. Naštěstí se nám dochovalo několik návrhů a dobových fotografií staveb, ze kterých mohu a budu čerpat při psaní této práce.

Bohužel hned na začátku práce jsem se setkala s poměrně velkou neochotou některých archivů, které jsem požádala o pomoc při hledání potřebných dokumentů. Ale stejně tak jsem se setkala i s velkou ochotou, spíše u jednotlivců, kteří mi často poskytli pomoc v archivu či v knihovně.

Tato práce má za cíl obsáhnout život Jakoba Gartnera a dále architektovu sakrální i profánní tvorbu na našem území, jeho nájemní domy, vily a hlavně synagogy. Měla by to být syntéza Gartnerovy tvorby s detailním popisem charakteristických rysů staveb, včetně architektova stylového vývoje v kontextu tvorby jeho současníků, popřípadě inspirací jeho učitelů. Práci rozdělím na dvě části. Jako první se zaměřím na synagogy a rozdělím stavby chronologicky. Druhá část se naopak zaměří na světské stavby, které budou chronologicky seřazeny a rozděleny podle roků. Na závěr práce se pokusím shrnout architektův přínos a zhodnotit dosavadní literaturu.

Informace budu čerpat z dosud vydané české i cizojazyčné literatury, internetových zdrojů, konzultací, dochovaných archivních dokumentů, matrik a ze stavebního úřadu.

1. Předchozí badání

Systematický uměleckohistorický průzkum k dílu Jakoba Gartnera doposud nevznikl. Kusé informace o architektovi nám podává několik česky psaných knih, příspěvků ve sbornících či medailónků. Ač můžeme narazit na více publikací nebo článků, zpravidla pod nimi, v devadesátipěti procentech, bude podepsán buď profesor Pavel Zatloukal, nebo architekt Jaroslav Klenovský.

Za dosavadní primární literaturu k této problematice, napsanou v českém jazyce, považuji knihu *Příběhy z dlouhého století*² a edici *Židovské památky*³.

Nesmíme opomenout výroční zprávu z okresního archivu v Olomouci za rok 1987⁴, zde o Gartnerovi nalezneme několik stran, a další knihy, kde architekt nebývá opomenut: *Historismus*⁵, *Opavská architektura let 1850-1950*⁶, a dizertační práci z roku 1978 nesoucí název *Olomouc, architektura druhé poloviny XIX. století*⁷.

Zmínku o nějaké Gartnerově synagoze můžeme najít i v různých příručkách vydávaných židovskými obcemi či církvemi, které dnes sídlí v bývalé synagoze, například *Průvodce chrámem sv. Cyrila a Metoděje v Přerově*⁸. Velmi přínosná v bádání mi byla edice knih *Slavné vily*⁹, která se

²Pavel Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století, Architektura let 1750 - 1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002.

³Jaroslav Klenovský, *Židovské památky Moravy a Slezska*, Brno 2002, nebo Jaroslav Klenovský, *Židovské památky Zlínského kraje*, Kroměříž 2010.

⁴Pavel Zatloukal, *Jakob Gartner*, in: *Okresní archiv v Olomouci, výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1987*, Olomouc 1988, s.178-194.

⁵Pavel Zatloukal, *Historismus, Architektura 2. poloviny XIX. století na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc 1986.

⁶Vladimír Šlapeta – Jindřich Vybíral – Pavel Zatloukal, *Opavská architektura let 1850 – 1950. Umění XXXIV, 1986, č. 3, s. 229–240.*

⁷Pavel Zatloukal, *Olomouc, architektura 2. poloviny XIX. století* (Filozofická fakulta – dizertační práce), Olomouc 1978.

⁸Libor Raclavský - Libor Kratochvíla, *Průvodce chrámem sv. Cyrila a Metoděje v Přerově*, Přerov 2002.

⁹Hlavně, Pavel Zatloukal (ed.) a kolektiv, *Slavné vily olomouckého kraje*, Praha 2007. Nebo Vladimír Šlapeta - Pavel Zatloukal, *Slavné vily Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2010.

vždy zaměřuje na určité území a má kvalitní obrazový aparát, slouží dobře i k porovnávání staveb různých autorů stejného období.

Pokud se podíváme na souhrnné knihy, většinou architektovo jméno nalezneme ve spojitosti s Olomoucí nebo Vídní. Na olomouckou synagogu a slavné Pöttingeum narazíme i v knize *Dvanáct století naší architektury*¹⁰ od autorů Miloslava Pojsla a Vladimira Londina.

V zahraniční literatuře doposud nemám takový přehled pro zaměření tématu na Českou republiku. Veškeré informace, které jsem v zahraniční literatuře našla, byly psány v německém jazyce. Ovšem při psaní práce bych se neobešla bez knihy *Judische Baumeister in Deutschland*¹¹ od Klemense Klemmera a *Wiener Synagogen 1825-1938*¹².

V dnešní době nesmím opomenout internetové zdroje. Za nejpřínosnější považuji www.architektenlexikon.at/de¹³ v německém jazyce. Často mi pomohly stránky jednotlivých měst, židovských obcí, novin nebo časopisů. Kompletní seznam těchto zdrojů je umístěn v poznámkovém aparátu pod textem a na konci práce v souhrnném soupisu.

Nejzásadnější problém u všech těchto publikací, zdrojů, článků spatřuji v neustálém opakování stejných typů informací, které se někdy zásadně liší (datum narození, autorství staveb), a tak mnohdy práci ztíží místo toho, aby ji usnadnily.

¹⁰Miloslav Pojsl – Vladimír Londin, *Dvanáct století naší architektury*, Olomouc 1998.

¹¹Klement Klemmer, *Judische Baumeister in Deutschland, Architektur vor der Shoah*, Stuttgart 1998.

¹²Pierre Genée, *Wiener Synagogen 1825-1938*, Wien 1987.

¹³Monika Platzer (rec.), *Architektenlexikon Wien 1770 – 1945*, <http://www.architektenlexikon.at>, vyhledáno 2011-2012.

2. Jakob Gartner

2.1. Narození, studium Jakoba Gartnera a životopisná data

Jakob, někdy zkomoleně uváděný jako Josef nebo Jakub, se narodil do židovské rodiny pravděpodobně dne 22. listopadu 1861¹⁴ nebo 6. října 1861¹⁵. Dle mého názoru je správný první údaj i s přihlédnutím k tomu, že tento údaj nalezneme v matrice. Jako místo narození matrikář uvádí město Přerov, kde žila i jeho rodina. Gartnerův otec se jmenoval Isaak Löbl Gartner (1830–1913) a vlastnil zde nevelký mlýn, jeho matka byla Rosa Gartnerová, rozená Galia¹⁶, a byla v domácnosti. Gartner měl čtyři sourozence, o kterých nemáme žádné bližší informace.

Jakob Gartner [1] vychodil obecnou školu. V letech 1879-1883 studuje na Vyšší průmyslové škole v Brně, kde absolvuje čtyři roky na stavebním oddělení. V celé jeho tvorbě vidíme jasný vliv jeho učitelů, Aloise Prastorfera (žák Theofila Hansena) a Germana Wanderleyho. Po dokončení průmyslové školy nastupuje na dvouletou praxi do stavební firmy Knauer, Gross & Löwenfeld. Již roku 1886 získává místo asistenta u architekta Carla Korna ve slezském Bielsku, kde působí zhruba rok. Po této zkušenosti nastupuje do ateliéru Huga Wiedenfelda a svou praxi ukončuje ve Vídni u Gustava Matthiese.¹⁷

V letech 1886-1888 studuje Gartner na Akademii výtvarných umění ve Vídni u profesora Karla von Hasenauera. Z dokumentů vyplývá, že na akademii byl Gartner osvobozen

¹⁴Rodná matrika židovské náboženské obce v Přerově, Odbor vnitřních věcí Obvodního národního výboru Praha 1. In Pavel Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn. 4), s. 185.

¹⁵Inge Scheidl, Jakob Gartner, <http://www.architektenlexikon.at/de/159.htm>, vyhledáno dne 4. dubna 2011.

¹⁶Ibidem.

¹⁷Ibidem.

od placení povinného školného, s výjimkou prvního semestru¹⁸, což nám dokazuje jeho nadání a zájem o obor. Na závěr studia se vydává na studijní cestu do Itálie. Itálie jej fascinovala renesančními stavbami a tvorbou Andrey Palladia. Dochovaly se nám kresby mnoha vil.¹⁹

Roku 1888 se trvale usazuje ve Vídni. To potvrzuje hlavně tím, že si zde otevírá svou první vlastní projekční kancelář a získává zde ihned několik zakázek.²⁰

Roku 1892 dostává čestný diplom na Mezinárodní umělecké výstavě v Záhřebu. O dva roky později (1894) se Gartner stává členem Sdružení rakouských architektů a inženýrů. V roce 1904 vstupuje do Obchodního spolku severního Rakouska a dále je členem Představenstva izraelitského kulturního společenství.²¹

V devadesátých letech 19. století si díky hojnosti zakázek Jakob Gartner zakládá pobočku své vídeňské projekční kanceláře v Olomouci na náměstí Míru 26.

Roku 1908 vstupuje do manželství s Annou Gartnerovou, rozenou Lanzerovou, která již byla rozvedená (Grünbaum) a přivedla do manželství syna z prvního manželství. S Jakobem Gartnerem již žádné doložené děti neměla.

15. dubna 1921 Jakob Gartner ve Vídni umírá a je pochován na dōblingském hřbitově.

2.2. Gartnerovi učitelé

V Gartnerově tvorbě cítíme vliv jeho učitelů i v pozdějších letech. Toto ovlivnění způsobila zřejmě kvalita děl, se kterými přišel do styku.

¹⁸Zatloukal in *Okresní archiv* (pozn.4), s. 178-179.

¹⁹Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století* (pozn. 2), s. 406.

²⁰Klemmer (pozn. 11), s 82-93.

2.2.1. Brno – průmyslová škola

První jméno, které si s Gartnerem spojujeme, je jméno jeho středoškolského učitele Aloise Prastorfera, žáka Theofila Edvarda Hansena. Jejich tvorbu shledáváme velmi podobnou. Díky tomu můžeme vidět na Gartnerových architektonických prvcích lehký Hansenův vliv. Další architekt, se kterým se Jakob Gartner jistě setkal, patří ještě do studentských let, strávených v Brně. Touto osobou myslím uznávaného architekta Germana Wanderleyho. U Gartnera poté vidíme ukázkové mísení jejich stylů.

Theophil Edvard Hansen se narodil 13. července 1813 v Kodani a umírá 17. února 1891 ve Vídni. Byl to dánsko-rakouský architekt, který tvořil v tendencích klasicismu a neorenesance. Theophilu Hansenovi sloužil jako vzor architekt Christian Frederik Hansen, kterého považujeme za průkopníka klasicismu ve Skandinávii.

Theophil von Hansen odchází z Dánska studovat do Berlína ke Karlu Friedrichu Schinkelovi a poté cestuje do Athén, kde se inspiruje antickou a byzantskou architekturou. Po vytvoření několika významných staveb putuje na pozvání do Vídně. Ve Vídni dostává mnoho stavebních zakázek a stává se uznávaným architektem. V jeho tvorbě vidíme prvky neorenesance a vliv procestovaných zemí. Jmenuji několik s ním spojených staveb: Kleinův palác v Brně [2], zámek Nadelburg nebo parlament ve Vídni. Roku 1868 se Theophil Hansen stává profesorem na akademii ve Vídni.²² Nato se setkává s jeho již výše jmenovaným žákem, Gartnerovým dlouholetým učitelem Aloisem Prastorferem.

Alois Prastorfer se narodil 16. srpna 1846 ve Vídni a umírá 5. prosince 1910 v Brně. Jak již bylo výše řečeno, šlo o

²¹Scheidl (pozn. 15).

²²Renate Wagner-Rieger – Mara Reissberger., *Theophil von Hansen, Die Wiener Ringstraße VIII, Band 4*, Wiesbaden 1980.

žáka Theophila von Hansena, od kterého Prastorfer přebírá typický stylový jazyk. Dále na vídeňské akademii studuje například u Karla Rösnera nebo Augusta Siccarda. Velmi ho ovlivnily studijní cesty v sedmdesátých letech devatenáctého století, kdy navštívil Řecko a Itálii (obdivuje Palladia). Následně se usazuje v Brně, kde vyučuje na německé průmyslové škole. Zde se setkává s Jakobem Gartnerem.²³ Alois Prastorfer zůstává věrný klasickým ideálům. Z jeho staveb uveďme například Ústřední hřbitov v Brně z roku 1883,²⁴ vilu s ateliérem Johanna Eduarda Tomoly z roku 1885, kde vidíme zajímavé řešení zastřešení kruhové haly kupolí [3],²⁵ nebo se také podílel na brněnské Ringstrasse.

Germano Wanderley se narodil 21. dubna 1845 v Pernambuccu (Brazílie) a umírá 31. října 1904 v Brně. V mládí ho obklopoval koloniální barokní styl, a tak se rozhodl navštívit Evropu, z které se již zpět do Brazílie nevrátil. V Evropě studoval v Hamburku, Siegenu, načež v roce 1864 začíná vyučovat na stavební průmyslové škole v Eckenförde. Roku 1875 přichází do Brna, kde vyučuje na německé průmyslové škole. Zde se setkává s Aloisem Prastorferem, se kterým příležitostně spolupracuje. Germano Wanderley působí jako profesor mladého Jakoba Gartnera. Ovlivňuje jej mísením materiálů, manýristickou formou a honosnou štukovou dekorací svých děl. Všechny tyto počiny můžeme vidět i na Gartnerových stavbách realizovaných nejen v Olomouci. Roku 1898 proběhne jmenování Germana Wanderleyho stavebním radou.²⁶ Z jeho obsáhlé tvorby

²³ Archiv výtvarného umění, o.s., Alois Prastorfer, <http://abart-full.artarchiv.cz/osoby.php>, vyhledáno 18. dubna 2011

²⁴ Urban centrum Brno, Ústřední hřbitov v Brně, <http://urbancentrum.brno.cz/>, vyhledáno 18. dubna 2011

²⁵ Jan Sedlák, Vila s ateliérem Johanna Tomaly, <http://www.slavnevily.cz/vily/brno/vila-s-atelierem-johanna-tomoly>, vyhledáno 18. dubna 2011.

²⁶ Irena Loskotová, Germano Wanderley, http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=10530, vyhledáno 19. dubna 2011.

jmenují například vilu Julia Langerera [4] z let 1888-1891, kterou nalezneme v městě Svitavy. Wanderley ji koncipoval jako aristokratické sídlo s velkým parkem, neobarokním vzezřením, bosovanou fasádou a bohatě štukovanými prvky. Z levého boku domu vybíhá otevřený vstupní portikus.²⁷ Dům U čtyř mamlasů v Brně [5] na náměstí Svobody Wanderley postavil v letech 1899–1902.²⁸ S Aloisem Prastorferem pracuje na interiéru stavby. Jde o impozantní stavbu, v jejímž formálním aparátu se nachází portikus, piano nobile, vysoký sloupový řád ve střední části průčelí. Po stranách dům vymezují rizality, které zakončují střešní vyhlídky a věžičky. Na fasádě nalezneme čtveřici atlantů, kteří nesou na svých zádech balustrádu, odtud pochází i nynější pojmenování domu.

2.2.2 Vídeň – vídeňská akademie

Carl von Hasenauer, neboli baron Carl Freiherr von Hasenauer, se narodil 20. července roku 1833 ve Vídni a umírá 4. ledna 1894 také ve Vídni. Tvořil převážně v neobarokním stylu, což dokládají jeho zakázky na vídeňské Ringstrasse. V sedmdesátých letech byl mimo jiné hlavním architektem vídeňské světové výstavy. Díky tomu si můžeme představit architektův vzhled v těchto letech. Z jeho dalších významnějších zakázek vyniká například Kunsthistorischen Museum a Naturhistorisches Museum (1871-1891) ve Vídni, na kterých spolupracoval s Gottfriedem Semperem.²⁹ Navrhl též vilu Hermes (1882-1886) [6], která byla postavena pro rakouskou císařovnu Alžbětu. Na této vile můžeme pozorovat

²⁷Pavel Panoch (ed.), *Slavné vily Pardubického kraje*, Praha 2009, s. 31-33.

²⁸Jindřich Vybíral, *Jiný dům na Moravě a ve Slezsku – německá a rakouská architektura v letech 1890-1938*, Praha 1993.

²⁹Hellmut Lorenz, Universita Wien, Carl von Hasenauer, <http://othes.univie.ac.at/672/>.
vyhledáno 19. dubna 2011.

mísení různých stylů historismu.³⁰

Zde zřejmě získává Gartner svou stylovou formu. Jeho učitel ho inspiruje jak v reprezentativních stavbách, tak i ve stavbách soukromých vil. Také u Carla von Hasenauera vidíme slohový pluralismus (renesance, manýrismus, rokoko, baroko, pompéznost, reprezentativnost), který je pak u Gartnera naprosto běžný a představí nám jej například na vilách umístěných na Vídeňské ulici v Olomouci.

2.2.3. Gartnerovi současníci

Ve chvíli kdy Jakob Gartner vstupuje na architektonickou scénu u nás, ještě nefunguje česká škola architektury v Brně, která byla založena až roku 1919.³¹ A tak jeho konkurenty musíme hledat hlavně v okruhu vídeňské akademie.

Stavbami synagog neproslul jen Gartner, další velmi známé jméno patří architektu Maxi Fleischerovi (1841-1905), který se podepsal například pod první návrh synagogy v Plzni nebo také postavil několik synagog ve Vídni. Ovšem to není to jediné, co má s Gartnerem společného. Stejně jako Gartner, projektoval i Fleischer obytné domy, některé stojí na území města Prostějova. Dům v Prostějově si objednal například JUDr. Karel Hamburger, jehož rodina sídlila v Olomouci. Šlo o třípatrový dům vystavěný na rohové parcele v silně historizujícím neorenesančním stylu. Stejně jako na Gartnerových domech i zde se nalézala výrazná ostění, římsy, válcový arkýř a balkón s balustrádou. Jeho nástupcem se stal architekt Johann Miedel (1860-1945), který převzal i Fleischerův ateliér.

Názory na Fleischerovu tvorbu se různí. V knize *Wiener*

³⁰Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn. 4), s. 178-188.

³¹Petr Pelčák-Ivan Wahla (ed.), *Generace 1901-1910, první absolventi české školy architektury v Brně 1925-1940*, Brno 2001, s.7.

*Synagogen*³² je dáván do protikladu k Jakobu Gartnerovi a píše se zde, že synagogy stavěl v „*reprézentačním kostelním stylu*“. Oproti tomu příspěvek od Daniela Zádrapy a Vlastimila Rudolfa³³ uvádí, že Fleischerova přestavba břeclavské synagogy z roku 1888 se nesla v novorománském slohu, ovšem v interiéru architekt použil výrazné maurské prvky.³⁴

Další z Gartnerových konkurentů se jmenoval Wilhelm Stiassny (1842-1910). Jeho sakrální i světská tvorba se nacházela jak na Moravě, tak ve Vídni a jeho nejznámější stavba stála dokonce v Praze, šlo o synagogu v Jeruzalémské ulici. Světské stavby projektoval například pro rodinu Rotschildů. I na těchto stavbách nalezneme nádech historismu a velkou zdobnost. Jeho spolupracovník a následovník byl architekt Felix Neumann (1860-1942) narozený v Ostravě.³⁵

Můžeme říci, že tento stručný výběr židovských architektů vyvrací informaci uvedenou v knize *Brněnští židovští architekti*³⁶: „V 19. století v důsledku konzervativní tradice v Brně – a zřejmě i v celé střední Evropě – Židé architektonickou profesi nevykonávali.“³⁷ Ač je architektura jedna z posledních profesí, kde se Židé prosadili, na konci 19. století již nalezneme mnoho úspěšných a známých projekčních kanceláří, jejichž majitelem je židovský architekt. Myslím si, že toto období připravuje stavební půdu pro úžasný rozvoj, který nastane mezi světovými válkami a za kterým v mnoha případech stojí architekt židovského původu.

³²Genée (pozn.6), s. 74.

³³ Daniel Zádrapa-Vlastimil Rudolf, Architekt Max Fleischer a jeho stavby zejména na území města Prostějova, in: *Dějiny staveb* 2011, Prostějov 2011, s 168-175.

³⁴ Ibidem s.168.

³⁵ Pavel Zatloukal, Wilhelm Stiassny a Brno, www.zob.cz/?q=stiassny, vyhledáno 10. května 2012.

³⁶ Petr Pelčák-Jan Sapák-Ivan Wahla, *Brněnští židovští architekti 1919-1939*, Brno 2000.

³⁷ Ibidem s.7.

3. Gartnerova sakrální tvorba

3.2. Synagoga

Synagoga - bejt ha-knoses, „*dům shromáždění*“), jak již název napovídá, je místo pro náboženská i společenská setkávání. Jméno vychází z řečtiny, v jazyce jidiš se užívá i označení templ.³⁸ Většinou se tato budova spojuje se školou nebo s jinými důležitými institucemi židovské obce.

V ortodoxních synagogách měly ženy vždy vyčleněné oddělené místo. Nejčastěji toto místo nalezneme jako galerii v patře, s vlastním vstupem. Reformní synagogy opouštějí klasické stavební schéma a obracejí se k novému uspořádání templu jako křesťanského kostela.

Synagogy u nás bývají zpravidla orientovány směrem k Izraeli. Aby naplnily verš žalmu 130.1 „*Z hlubin bezedných tě volám Hospodine*“, zapouštějí podlahu synagogy, nebo alespoň její část, pod úroveň okolního terénu. Na stěně orientované na východ nalezneme aron ha-kodeš³⁹, kde se ukládají svitky Tóry. V samotném středu synagogy můžeme spatřit vyvýšené místo – bima nebo almemor – pódium.⁴⁰

Vzhled synagogy je poplatný stylu užívanému v daném období. Specifický synagogální styl se začal formovat od čtyřicátých let devatenáctého století v německých zemích, kde se na synagoze v Kasselu uplatňuje neorománský sloh již v letech 1836-1839, aby tak tento styl podtrhl nacionální cítění německých Židů. Užití právě románského slohu mělo poukázat na tradici a společný historický vývoj.⁴¹ V devatenáctém a na počátku dvacátého století proniká do

³⁸Leo Pavlát, *Židé, dějiny a kultura*, Praha 1997.

³⁹Aron ha-kodeš nebo-li v překladu svatostánek.

⁴⁰Alexander Putík- Eva Kosáková – Dana Cabanová, *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*, Praha 2005, s.33-37.

⁴¹Genée (pozn.6), s.65-90..

popředí zájmu stavebníků synagog oblíbený tzv. maurský sloh.⁴² První užití maurského či arabského stylu nacházíme v palácové a parkové architektuře 18. století, architekti se s tímto typem staveb seznamovali prostřednictvím ilustrovaných cestopisů. Údajně první synagoga s orientálními prvky vznikla překvapivě v Praze⁴³ v osmdesátých letech devatenáctého století.⁴⁴ Již v šedesátých letech se na templech začíná častěji objevovat dvouvěžová fasáda, kterou doplňuje na větších stavbách centrální kopule.⁴⁵ Věže měly připomínat sloupy na západní straně Šalamounova chrámu a poukazovat na stáří židovství. Kopule žádný historický význam neměla. Na stavbách synagog, které si objednávají stále více emancipované židovské obce, se tak postupně začínají uplatňovat starší styly, které nemají žádnou historickou ani stavební souvislost s katolickými kostely, čímž se synagogy začínají očividně odlišovat od křesťanských svatyní. Použití orientálních prvků na stavbách dále sloužilo i k připomenutí doby, kdy Židé žili svobodně a měli uznání ve společnosti, které se jim v této době navrací.

3.2. Synagogy od Jakoba Gartnera

Židovský architekt Jakob Gartner postavil/přestavěl za svůj život sedmnáct dosud nám známých, synagog, z toho minimálně osm z nich nalezneme na začátku století na Moravě a ve Slezsku. Jelikož jsem se rozhodla nezabývat se zahraničím, tak zde synagogy mimo Českou republiku nebudu vůbec jmenovat.

Dalo by se říci, že Gartner postavil všechny synagogy

⁴²Jiří Fiedler – Arno Pařík – Petr Ehl, *Alte Judenfriedhöfe Böhmens und Mährens*, Praha 1991.

⁴³ Velkodvorská synagoga v Praze od Jakuba Baševího z Treuenburku (1580-1634). Roku 1689 a 1754 vyhořela, následně byla znovu vystavěna. Z roku 1883 máme zprávy o opravě a přestavbě templu v maurském stylu od dosud neznámého architekta. Ke zbourání synagogy došlo roku 1906 v rámci asanace Josefova. Synagoga stála v místech dnešního prostranství v Pařížské ulici před hotelem Intercontinental.

⁴⁴ Genée (pozn.6), s.85.

na totožném půdorysu. Ve většině případů architekt vystavěl synagogu na obdélném půdorysu, s dvouvěžovým průčelím a s výraznou kopulí ve střední části umístěnou na čtyřech nosných sloupech, které zároveň nesly i ženskou galerii v patře budovy.

3.2.1 Plzeň

Jako první Gartnerova synagoga bývá často uváděna synagoga v Plzni⁴⁶, datována k roku 1889. Tento největší templ v České republice má protáhlý půdorys s dominantním průčelím ozdobeným šesticípou hvězdou a vrcholícím kamenným desaterem [7]. Z obou stran honosného průčelí stojí dvě čtyřicet pět metrů vysoké věže. Na stavbě pozorujeme prvky orientálního ornamentu a počínajícího byzantského stylu, aby se výrazně odlišila židovská synagoga od křesťanského kostela. Architekt zde realizuje až druhý návrh, jelikož první návrh rada města neschválila, údajně jí vadily příliš vysoké věže (šedesát metrů) a gotizující sloh.

Užití těchto slohů můžeme vidět již v druhé čtvrtině devatenáctého století na Staré synagoze v Drážďanech [8], kterou vystavěl Gottfried Semper. Ač tato stavba měla naprosto odlišný půdorys, našli bychom zde opět honosné průčelí, vysoké věže, kopuli na oktogonálním půdorysu a hlavně užití byzantského slohu ve spojení s neorománským. Její vzor můžeme spatřit v středověkých kostelech severní Itálie a v cášském dómu.⁴⁷ Užití maurského stylu bylo k vidění i na synagoze v Berlíně, která se stala známou hlavně užitím ocelové konstrukce v celé stavbě.

Dle mého názoru, který jsem si potvrdila v archivu, Gartner tuto synagogu nepostavil ani nenavrhl. Pro toto

⁴⁵ Dispozice použita již v roce 1840 Gottfriedem Semperem na synagoze v Drážďanech.

⁴⁶Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn. 4), s. 178-188 nebo <http://www.architektenlexikon.at/de> (pozn. 13) 20. dubna 2011.

tvrzení mám několik důvodů. Nemáme žádné prameny, informace, smlouvy, které by na Gartnera ukazovaly, dále pod touto synagogou nalezneme nejprve podpis architekta Maxe Fleischera a poté Emanuela Klotze.⁴⁸

3.2.2. Holešov

První doložená synagoga od Jakoba Gartnera na Moravě se nachází v městě Holešov [9] a datujeme ji do let 1892-1893, slavnostní zasvěcení proběhlo 3. září 1893. Dokonce se nám zachovala zakládací listina templu i s podpisy [10]. Ve stejné době se staví sousední budova čísla popisného devadesát sedm, která sloužila jako byt a kancelář rabína. Dále se využívala i jako menší zimní modlitebna. S největší pravděpodobností tuto stavbu navrhl také Jakob Gartner.⁴⁹

Vzhledem k rozrůstající se židovské obci v Holešově a jejímu bohatství bylo důležité vystavět novou reprezentativní a dostačující synagogu. Vidíme zde zárodky Gartnerova stylu, v kterém v těchto letech nenalezneme ještě takovou zdobnost a pompéznost, kterou vidíme později. Architekt zakázku pojal jako velkou samostatně stojící patrovou stavbu typu haly s valenou klenbou, kterou navrhnul v maurském stylu, ale s absencí typické kopule i dvouvěží. Obdélný půdorys stavby členil různě hlubokými rizality. Ukončení stavby zvýrazňovalo dvanáct menších a dvě větší věžičky. Větší věžičky Jakob Gartner zakončil zlatými šesticípými hvězdami, a to na východním průčelí, kde se nacházelo Malé náměstí. Mezi tyto věžičky vložil architekt hebrejský nápis ze Starého zákona. Velmi překvapivě zde absentuje kamenné desatero. Stěny templu architekt prolamoval poměrně velkými půlkruhovitě

⁴⁷Genée (pozn.6), s.74-85.

⁴⁸Jaroslav Staněk, *Velká synagoga v Plzni*, Praha 2002.

⁴⁹Jaroslav Klenovský, *Židovské památky Zlínského kraje*, Zlín 2010, str. 27.

zakončenými okny vyplněnými vitrážemi. Fasádu pojal ve světlých barvách [11,12].

Muži měli samostatný vstup v západním průčelí přes předsíň do hlavního sálu. Ženy pro vstup využívaly dvojici schodišť, vedoucích do prvního patra na galerii.

Na místě, kde stála, dnes nalezneme pouze pamětní desku, jelikož samotná synagoga byla v noci z 11. na 12. srpna roku 1941 vypálena nacisty.

3.2.3. Opava

Devatenácté století se nese ve znamení bourání starých hradeb a vytváření nových volných míst, kde vznikají nové parky a zástavba. Dále ve většině měst, po vzoru vídeňské Ringstrasse, vzniká tzv. okružní třída, kde ve velké míře vznikají administrativní budovy, školy atd. Do tohoto období rozkvětu a rozrůstání Opavy (obyvatelstvo se zhruba ztrojnásobilo) spadá i výstavba nové synagogy, kterou si spojujeme s Jakobem Gartnerem. Zde se architekt roku 1892 účastní architektonické soutěže. Tuto soutěž vyhrává a roku 1895 začíná stavět synagogu [13]. Stavbu dokončuje následujícího roku (1896).⁵⁰

Mohli jsme tu vidět poměrně velkou stavbu obdélného půdorysu, umístěnou na moderní okružní třídě a laděnou do moderního maursko-byzantského stylu. Celá stavba byla z červených a žlutých pásů cihel, které se střídaly. Architekt zde použil jako materiál režné cihly a pískovec. Celou kopuli vyprojektoval ze dřeva a následně ji nechal obložit, aby vypadala jako zděná. Nejdůležitější na stavbě byly čtyři nosné sloupy, které držely kopuli. Kopuli Gartner zvýšil, zakončil lucernou a celé to završil šesticípou hvězdou. Stejně tak vystavěl dvě věže v průčelí synagogy. Použil zde obdobné stavební prvky a schémata, která byla k vidění na synagoze

v Berlíně [14], ať už se podíváme na architektonické řešení kopule posazené na čtyřech nosných sloupech, výrazné věže, trojosý vstup nebo maurský styl. Můžeme tedy předpokládat, že Jakob Gartner při svých četných studijních cestách navštívil Berlín a tuto synagogu dobře znal. Nad průčelím, mezi věžemi, se nacházel trojúhelníkový štít, nad kterým se tyčily kamenné desky desatera, které nesmí na žádné synagoze chybět. Průčelí mělo tříosý vstup na zvýšeném pódiu, ke kterému se přicházelo po schodech, nad každým vchodem se nacházelo vitrážové okno. Tato vitrážová okna a rosety bychom našli po celé stavbě.

Synagogu v Opavě do základů vypálili nacisté o Křišťálové noci z 10. na 11. listopadu roku 1938 [15]. O zkáze opavské synagogy psal deník *Deutsche Post für Sudetenland* takto: „*Děsivě krásný pohled byl na světle šlehající plameny na čtyřech rohových věžích a velké střední kopuli templu, které se nakonec všechny s velkým rachotem zřítily. Přístupové cesty byly včera zaplněny zvědavci, kteří sem proudili ve velkém množství... Zbytky vyhořelé synagogy, která byla postavena v typicky židovském povrchním orientálském stylu na krásném místě uprostřed našeho města, budou brzy odstraněny a na místě vyrostě brzy reprezentativní a města hodná budova*“⁵¹.

3.2.4. Olomouc

Stejně tak jako templ v Opavě vzniká za obdobných historických událostí i synagoga v Olomouci. Tuto stavbu datujeme do let 1895-1897. Vypsanou a uskutečněnou architektonickou soutěž zde opět vyhrává Jakob Gartner,

⁵⁰Vladimír Šlapeta – Jindřich Vybíral – Pavel Zatloukal (pozn. 6).

⁵¹Pavel Beran, *Zaniklé obce a objekty*,

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?lang=d&detail=112217>, vyhledáno 20. dubna 2011.

který se tak stává architektem olomoucké synagogy [16, 17].⁵²

Když se v průběhu devatenáctého století zbouraly hradby kolem města Olomouce, začíná se budovat okružní třída. V této době je požádáno hned několik odborníků, aby navrhli nový urbanistický plán města. Nakonec se tohoto úkolu zhostí Camillo Sitte [18]. Tímto urbanistickým plánem se Jakob Gartner v mnoha případech řídí.

V Olomouci stála synagoga na Tereziánském náměstí v blízkosti židovského společenského domu, v místech dnešního parkoviště za Tereziánskou bránou.

Společenský dům je budova poněkud méně zdobná, než jsme u Gartnera zvyklí. Jde o jednopatrovou obdélnou stavbu s mírně vystupující střední částí, umístěnou vedle synagogy [19, 20]. Na ozvláštňení stavby použil architekt obloučkový vlys, který lemoval celou stavbu, a okna v přízemí střední části, kde navrhl jednoduchou kružbu.

Samostatně stojící synagogu [21] opět Gartner staví v maurském stylu jako centrálu s převýšenou kopulí a dvěma věžemi v průčelí stavby. Kopuli, kterou nesly čtyři nosné sloupy, zakončil lucernou a Davidovou hvězdou. Vzhled stavby opět určovalo užití dvojbarevného zdiva. Dispozičně i vzhledem na nás synagoga působí identicky jako v Opavě, a tudíž zde čteme stejné inspirační proudy jako u první synagogy. Jediné zřetelné ozvláštňení stavby vidíme v užití větších roset, a to hlavně nad hlavním vstupem do židovského chrámu.

Synagogu vypálili nacisté v březnu roku 1939, její zbourání probíhalo v následujících dnech.⁵³ Ze synagogy se nám dochovalo několik lavic, které můžeme vidět v synagoze v Lošticích, a vitrážové okno, které nalezneme uložené

⁵²Jakob Gartner, Návrh na novostavbu synagogy v Olomouci, SOka Olomouc, AMO, M 1-1, registratura 1940-1945, kart. 32.

⁵³Úřední zápis o hlášení požáru, SOka Olomouc, AMO, M 1-1, registratura 1940-1945, kart. 32.

v synagoze v Úsově [22] jako vzpomínku na osud a slávu olomoucké synagogy.

3.2.5. Přerov

Roku 1898 se Jakob Gartner pouští do přestavby synagogy ve svém rodném městě, v Přerově. Zde měli funkční synagogu z roku 1860, ale židovská obec žádá přímo Gartnera o její renovaci a celkovou přestavbu. Vzhledem ke stísněné stavební parcele, umístěné ve dvoře, nepozorujeme na této synagoze typický Gartnerův styl [23]. Jako stavbyvedoucího zde architekt nechal Franze Oehlera⁵⁴, stavitele obřadní síně na židovském hřbitově v Přerově.

Přerovská synagoga stojí ve dvoře. Jakob Gartner jí nedává kopuli ani dvouvěžové průčelí, jelikož zde na to není místo. Stavbu ozvláštnil alespoň rosetou, vitrážovými okny a zvýšenou střední částí [24, 25]. Z velmi přestavěné budovy se nám dodnes dochovala právě zmiňovaná roseta s pozměněnou vitráží, ženská galerie v patře a zrestaurované vitráže v oknech s původním vzorem. Vše jen s tím rozdílem, že zde sídlí pravoslavná církev. Nalezli bychom ji v Přerově na Wilsonově ulici, skrytou za obchodním domem Baťa.

V bývalé synagoze nalezneme taktéž památku na slavného rodáka - kamennou pamětní desku, která uvádí právě Jakoba Gartnera jako architekta této stavby s životopisnými daty [26]. Z druhé strany je vyryta Davidova hvězda jako památka na padlé židovské vojáky v I. světové válce.

3.2.6. Orlová

Do roku 1898 se datuje i výstavba synagogy v Orlové.⁵⁵ Tato synagoga se často v Gartnerových architektonických

⁵⁴Oprava židovského templu, SOka Přerov, H 1897, čj.55.

⁵⁵Jaroslav Klenovský, Přednáška, dny židovské kultury Olomouc, 2011.

počinech neuvádí.

Nalezneme zde velmi umírněnou stavbu s absencí kopule i věží. Místo těchto typických prvků zde architekt použil velká rosetová okna s Davidovou hvězdou uprostřed v každém průčelí, tak jako později v Kroměříži. Na vstupu uplatnil formu arabského oblouku, který nás opět odkazuje na Gartnerův byzantský styl.

3.2.7. Bohumín

Roku 1901 Jakob Gartner začíná stavět synagogu v Bohumíně [27].⁵⁶ Tato budova se mu nepřipisuje s naprostou jistotou, ale jeho autorství je velmi pravděpodobné. Synagogu dostavuje až o tři roky později, a to roku 1904.

Podle fotografií můžeme říci, že v Bohumíně vyprojektoval poměrně nenápadnou stavbu s absencí kopule. Vidíme zde pouze náznaky věžiček, zda se to tak dá vůbec říci, na zdech templu dokonce neuplatnil ani jednu rosetu. Že jde o stavbu synagogy, poznáme pouze podle trojúhelníkového štítu, zakončeného deskami kamenného desatera. Synagogu nacisté vypálili roku 1939 a roku 1940 ji lidé rozebrali.

3.2.8. Prostějov

Již roku 1903 začíná Jakob Gartner stavět synagogu v Prostějově [28], kterou dokončuje dle jeho projektu firma Rudolfa Konečného a Josefa Nedělníka v roce 1904.⁵⁷ Nacházíme zde naprostou stylovou změnu, experiment, vývoj a znatelnou vyspělost architekta.

Vidíme novou synagogu postavenou v secesním stylu s nádechem historismu v interiéru i exteriéru. Stavbu architekt vystavěl na omezené rohové parcele, její kopuli skryl a dvě

⁵⁶Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století* (pozn. 2), s. 406.

⁵⁷Aleš Filip, *Secesní chrámy na Moravě a ve Slezsku, sakrální výtvarné umění kolem roku 1900*,

věžičky v průčelí navrhl pouze v náznaku. Dominantu lehce předsunutého průčelí rohové stavby tvoří zvýšený vstupní portál se zužujícím se schodištěm. Místo oblíbené rosety nad vchod architekt vložil obloukovitě klenuté okno. Do zvýšeného přízemí umístil čtyři sloupy nesoucí kopuli, ženskou galerii najdeme v patře. Tento templ se vůbec neřídí ustálenou orientací a tradicí – svatostánek zde směřuje nezvykle k jihu. Vnitřní výzdobu pojal Gartner skromně, ale v secesních prvcích (světla, lavice, zábradlí) [29]. Dle prvotních návrhů měly být desky desatera zasazeny do půlkruhovitěho listového štítu, který nás jednoznačně odkazuje na inspiraci Olbrichovou kopulí umístěnou na vídeňském pavilonu secese [30].⁵⁸ Synagoga dodnes stojí, ale nyní patří Československé církvi husitské, která ji ve velké míře v letech 1946-1949 přestavěla [31].⁵⁹ Občas se zde zaměřují architekti, tato stavba pak bývá mylně připisována architektovi Maxovi Fleischerovi.

2.2.8. Kroměříž

Poslední známá Gartnerem navrhnutá synagoga u nás se nacházela ve městě Kroměříž [32]. Tato úchvatná stavba vznikla v letech 1909-1910 na náměstí Jana Ámose Komenského⁶⁰, ale základní kámen položili již 2. prosince roku 1908. Vystavila ji místní firma stavitele Ladislava Mesenského.⁶¹

Synagoga působila velmi zajímavě svým odlišným stylem. Díky umístění za zelenou plochu vyzařuje z dochovaných fotografií klidně a monumentálně [33]. Místo bylo vybráno na osově linii nově urbanizovaného prostoru,

Brno 2004, s. 187-189.

⁵⁸Ibidem s. 188.

⁵⁹Miroslav Chytil (ed.), *Slavné stavby Prostějova*, Praha 2009, s. 108-109.

⁶⁰SOka Kroměříž, Žádost o povolení stavby templu, fondB-a 1, i.č.2512, kart. 568.

⁶¹Klenovský (pozn.36), s. 50.

který vznikl po zrušení starého, již nepoužívaného hřbitova. Architekt se v Kroměříži vrací ke své tvorbě, kterou nám představuje v Olomouci a v Opavě, ale zároveň sem přidává prvky secese, se kterými nás seznámil již v Prostějově. Ty činí stavbu ojedinělou. Volí zajímavou koncepci stavby, vlastně staví repliku místního pozdně barokního kostela sv. Jana Křtitele.

Vyprojektoval samostatně stojící monumentální, patrovou blokovou stavbu se secesními, novorománskými a barokními prvky. Ihned by nás upoutala výrazná centrální kopule s lucernou a dominantní oktagonové, stanově zastřešené věže. Dřevěnou kopuli prosvětlovalo osm oválných oken. Každou věž zakončovala šesticípá hvězda, tento motiv se opakoval i v rosetě. Opět zde figuroval mohutný trojúhelníkový štít s velkou rosetou nad zaklenutým trojitým vchodem. Rosetu jsme mohli vidět na všech stranách synagogy. Nad štítem se tyčily kamenné desky desatera, které zanikaly v hmotě stavby. Na celé stavbě můžeme vidět, že architekt od počátku počítá s využitím dálkového pohledu na nově vzniklé ose.

Muži vstupovali do synagogy hlavním vstupem v západním průčelí přes vestibul do hlavní síně, kde čtveřice sloupů nesla ženskou galerii v patře a kopuli. Vstup pro ženy se nacházel na jihozápadní straně stavby. Pod severní věží se ukrývala malá modlitebna [34].

Synagoga byla roku 1942 vyhozena do povětří a rozebrána. Dnes na jejím místě stojí památník vytvořený Olbrazem Zoubkem.

4 Světové stavby

Ve třicátých letech 20. století se stává společným a častým prvkem staveb od židovského architekta osová symetrie, logika, věcnost půdorysu a pravidelné, až mechanické traktování fasády. Nejčastěji se stavěl řadový činžovní dům. Tímto stylem se architektura židovských autorů odlišuje od ostatních staveb.⁶² Myslím, že tento popis v mnohém sedí i u staveb až o čtyřicet let starších, které zde budou zmiňovány. Největší rozdíl mezi domy vystavěnými v 19. století a domy, které vznikly v meziválečné době, je jejich zdobnost. Zatímco v prvním případě architekt často domy až přezdobuje, využívá historismy, aby odkázal na nacionalismus a historii samotnou, v meziválečné architektuře volí styl naprosto odlišný. Židovští architekti se stávají průkopníky moderny, funkcionalismu a „nezdobených“ staveb. Ovšem jistý stejný řád a touha po nových materiálech zde stále zůstává.

Jakob Gartner nestavěl jen synagogy, ale projektoval i mnoho vil a obytných, mnohdy nájemních domů, které se staly součástí nově vznikající zástavby měst přelomu devatenáctého a dvacátého století. Na rozdíl od synagog u těchto světských staveb máme to štěstí, že se nám ve velké míře dochovaly a ve městech dodnes stojí. Jak vyplývá z předešlého textu, díky umístění projekčních kanceláří Jakoba Gartnera ve Vídni a v Olomouci nalezneme nejvíce jeho staveb právě v těchto dvou městech nebo jejich blízkém okolí. Většinu domů si nechali postavit majetní lidé své doby, velkou část tvořili továrníci nebo vlastníci firem. Z plánů města Olomouce vidíme, že architekt naplňoval urbanistickou

⁶² Petr Pelčák-Jan Sapák-Ivan Wahla, *Brněnští židovští architekti 1919-1939*, Brno 2000, s.17.

ideu Camilla Sitteho⁶³.

4.1. Stavby započaté roku 1892

Již roku 1892 Jakob Gartner projektuje první nájemní dům v Olomouci. Zakázku provádí na Ostružnické⁶⁴ ulici pro Jana Ottahala [35], který vlastní významnou firmu J. Ottahal a syn. Tento třípatrový bytový dům stojí ve staré městské zástavbě a jeho přízemí zřejmě již od začátku architekt projektoval jako nebytové prostory s výlohami. Celá fasáda domu má barokní až manýristický nádech. Manýristický vzhled domu propůjčuje užitý bohatý štukový dekor kombinovaný s keramickými obklady a užitou vodorovnou bosáží v přízemí. Celou fasádu domu zdobí figurální motivy, ve frontonech a římsách, které kopírují půlkruhovitě zakončená okna, můžeme naléznout maskarony. Maskarony jsou umístěny i nad vstupem a nad výlohami. Střední část zdobí arkýř se dvěma atlanty, tato část tvoří dominantu celému domu [36].

V roce 1892 staví Jakob Gartner velkou panskou předměstskou vilu v části Olomouce zvané Hejčín⁶⁵, kterou si objednal F. Maya.⁶⁶ Stavba působí symetrickým dojmem, s umírněným barokizujícím dekorem. O dva roky později navrhl Gartner obytnou vilu v řadě vesnických gruntů v Holici na návsi Svobody⁶⁷. Zde realizuje dle Gartnerova návrhu neobarokní vilu MUDr. J. Hudec.⁶⁸

4.2. Stavby započaté roku 1894

Roku 1894 přichází pomalu v platnost regulační plán Olomouce od Camilla Sitteho a nastává rozvoj výstavby,

⁶³Viz. obrázek [16] – plán města Olomouce.

⁶⁴Dům postavený na Ostružnické 21 v Olomouci.

⁶⁵Vila postavena na adrese Olomouc, Dolní Hejčinská 28.

⁶⁶Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn. 4), s. 180.

⁶⁷Dům postavil na adrese Návěs Svobody 43, Holice.

⁶⁸Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn. 4), s. 186.

zaměřené převážně na bloky obytných domů. Zde se Jakob Gartner výrazně uplatňuje.

V letech 1894-1895 staví Gartner na nově vzniklém rohovém pozemku po zbouraném olomouckém opevnění bytový dům na dnešním Palachově náměstí⁶⁹, nedaleko synagogy. Dům si objednal F. Baderle.⁷⁰ Umístění domu se jemně odlišuje od plánů Camilla Sitteho. Architekt zde opět rozvinul bohatou štukovou výzdobu soustředěnou ne v horizontálních, ale ve vertikálních pásech, které sledují okenní osy [37]. Dům, stejně jako na ulici Ostružnické, pokryl keramickými obklady. Nároží koncipoval jako otevřené lodžie, které zakončil rokokovou vížkou na jinak neobarokně působícím domě. Hlavní vchod do domu umístil ze strany samotného náměstí. V interiéru věnoval nejvíce pozornosti honosnému řešení vestibulu za vstupem [38].

V téže roce začíná pracovat na svém nejrozsáhlejším projektu realizovaném postupně v následujících pěti letech. Jde o velkou veřejnou budovu, která nesla název Ústav pro vzdělávání dívek hraběte Pöttinga (někdy také zkráceně Pöttingeum). Ústav založil Emanuel Jean Maria Josef Norbert hrabě Pötting-Persing, který pocházel z moravského šlechtického rodu a od roku 1880 zastával úřad kapitulního probošta⁷¹. Proto je překvapivé, že Pöttingeum nezaložil na církevní půdě, nýbrž zvolil pro něj půdu světskou. Místo stavby ústavu Pötting velmi dobře vybral. Objekt nechal vystavět na velké nárožní poloblokové, dobře viditelné parcele, tehdejší hlavní třídě,⁷² a nově vytvořeném náměstí (dnes náměstí Národních hrdinů) na místě původní Litovelské brány. V těchto místech dal Camillo Sitte vést nově vznikající

⁶⁹Dům postavil v Olomouci na Palachově náměstí 1.

⁷⁰Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn. 4), s. 186.

⁷¹Miloslav Pojsl – Vladimír Londin (pozn. 10), s. 164-165.

⁷²Ústav vystavěn v Olomouci na Palackého ulici 10.

okružní třídu.

Stavba Pöttingea [39] se uskutečnila ve dvou fázích. První proběhla v letech 1894-1895. Jakob Gartner se na této stavbě snažil zjevně ukázat svůj architektonický projev a celou budovu situoval do gotické architektonické podoby. Možná zvolil tento styl, aby podtrhl samotný duch stavby pensionátu se školou, tak jak to můžeme vidět na anglických pensionátech. Ústav pro vzdělávání dívek hraběte Pöttinga pojal velmi symetricky, hmotu stavby rozdělil třemi rizality. Na první pohled nás zaujme nárožní rizalit s arkýřem ústavní kaple [40]. Arkýř architekt otevřel velkým neogotickým oknem s kružbou. Celé to završil štítem a osmibokou střechou s věžičkou. Na stavbě nalezneme neogoticky zalomená okna, jsou zde použity prvky pozdní tudorovské gotiky⁷³. Fasádu Gartner ozvláštnil pásovou bosáží, kterou zvýraznil v místě nároží. Hlavní portál, ostění oken a další architektonické prvky provedl ve štuk František Vyhnánek. Dispoziční skladba vycházela z funkce stavby, architekt ji rozdělil na trakty studoven a ložnic. Ústav dle projektu vystavěl architekt Karel Starý.

Druhá fáze proběhla v letech 1898-1899 Pöttingeum se rozšířilo o levé křídlo, stavba se nesla ve stejném stylu a celá její koncepce se tím dovršila. I když dobové zprávy hovoří o tom, že dostavbu navrhl pražský architekt Kulhánek a opravil brněnský architekt Karásek, není pochyb, že se při dostavbě naprosto dodržely plány Jakoba Gartnera. Dominantou nového křídla se stala velká dvorana. Sochami stavbu vyzdobil Josef Hladík.⁷⁴ Dodnes se zachovala jen v mírně přestavěné verzi.

⁷³Miloslav Pojsl – Vladimír Londin (pozn. 10), s. 165.

⁷⁴Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn. 4), s. 180-186.

4.3. Stavby započaté roku 1895

Následující rok 1895 můžeme shledávat pro architekta velmi plodným. Nejenže začíná pracovat na souboru vil na Vídeňské ulici, ale také navrhuje novostavbu městské spořitelny ve Šternberku⁷⁵ na adrese Radniční.⁷⁶ Dům umístil do staré zástavby města, využil středověkou gotickou parcelu po starším domě. Spořitelnu koncipoval symetricky a ozvláštnil ji svým oblíbeným motivem osového arkýře, který vrcholí věžovitou nástavbou, původně zakončenou plastikou rytíře. Fasáda domu má opět bohatou štukovou výzdobu, která se rozvíjí i ve vstupních prostorách městské spořitelny.

Ač se dům U sv. Rocha na náměstí v Prostějově⁷⁷ nejčastěji označuje statusem autor neznámý, myslím si, že by tento dům mohl navrhnout Jakob Gartner [41]. K této hypotéze mě vede několik faktů. Víme, že architekt v Prostějově staví a mezi Židy je zde známý. Datace přestavby domu spadá do roku 1895, jde o bytový nárožní dům, který má nároží ozdobeno válcovým arkýřem s dvojicí atlantů (podobných, jaké můžeme vidět například na Ostružnické ulici v Olomouci), arkýř ukončuje věžička s lucernou. V prvním patře se nachází pravouhlá okna s trojúhelníkovými frontony, plasticky zdobenými šambránami a slepou balustrádou pod okny. V druhém patře můžeme vidět okna s půlkruhovým záklenkem. Celou střechu lemuje balustrádová atika zakončená štítem na každé straně.⁷⁸ Bohužel tato hypotéza zatím není potvrzena žádným písemným pramenem.

Dvoupatrový nárožní obytný dům v Olomouci na ulici

⁷⁵Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století* (pozn. 2), s. 406.

⁷⁶Spořitelna vystavěna v městě Šternberk, Radniční 18.

⁷⁷Dům postavený v Prostějově na Náměstí T.G.Masaryka 11/121.

⁷⁸Miroslav Chytil (ed.), *Slavné stavby Prostějova*, Praha 2009, s. 24-25.

Palackého a náměstí Národních hrdinů⁷⁹ Jakob Gartner vyprojektoval roku 1895 [42]. Stavba vznikla na území zrušeného opevnění. Dům opět nepostavil přímo Jakob Gartner, tohoto úkolu se ujal olomoucký stavitel Franz Böhmler dle architekta projektu. Stavba působí monumentálně, tento pocit ještě umocnila pásová rustika v přízemí a kuželková balustráda s vázáním na postranních a nárožních rizalitech (to dnes chybí). Okna v prvním a druhém patře pojal Jakob Gartner v neorenesančním stylu a pod ně umístil slepé balustrády. Okna v druhém patře rizalitu navíc ozvláštnil užitím okřídlených lvů po stranách oken [43]. Fasáda v prvním a druhém patře mimo rizalit je hladká a nezdobená. V prvním patře se nad okny střídají trojúhelníkové a segmentové frontony, zatímco v druhém patře jsou pouze nadokenní římsy opatřeny výraznými klenáky v podobě masek. Nynější odlišnou podobu stavby způsobila přestavba z roku 1930, kterou vyprojektoval architekt František Krásný a úpravy realizovali stavitelé Vodička a Jiránek.⁸⁰

První informace o větší spolupráci Jakoba Gartnera se stavitelem Moritzem Fischerem máme z let 1895-1896, kdy si architekt pořizuje již dříve zmíněnou projekční kancelář v Olomouci.⁸¹ Spolupráce těchto dvou mužů pokračuje v následujícím desetiletí, vystaví spolu na čtyřicet nájemních bytových domů, které dodnes nejsou zcela zdokumentovány. Například jde o stavbu pěti nájemních domů umístěných v jednom bloku v nově vznikající husté zástavbě podle urbanistických plánů města od Camilla Sitteho. Objekty jsou umístěny na Komenského ulici.⁸² Průčelí domů bylo řešeno jednotně, jediná výrazná odlišnost se nachází na nárožním

⁷⁹Nárožní dům vyprojektovaný v Olomouci na ulici Palackého 1 a náměstí Národních hrdinů 4.

⁸⁰Miloslav Pojsl – Vladimír Londín (pozn. 10), s. 165.

⁸¹Genée (pozn. 12), s. 79-81.

⁸²Domy jsou umístěny v bloku na ulici Komenského číslo 16, 18, 20, 22 a nároží na ulici Husova 8.

domě, který je ukončen strmou stanovou střechou. Opět zde architekt používá keramické obklady v kombinaci se štukovou výzdobou, čímž vzniká materiálová různorodost. Domy člení plochými osovými arkýři, které vrcholí volutovými štíty. Celkový styl domů působí „staroněmecky“ a architekt zde čerpá ze severské renesance [44, 45, 46, 47].

Z roku 1895 máme dochované plány domu v Gartnerově rodném městě. Dům v Přerově staví na rušné Komenského třídě,⁸³ objednal si ho vážený měšťan Wiktor Lipner⁸⁴ [48, 49, 50]. Jde o dvoupatrový dodnes stojící dům, který již v době projektování měl dva obchody v přízemí, zbytek domu sloužil k obývání. Pravděpodobně zde Gartner vyprojektoval dva identické byty, jeden byt vždy přes celé patro mající pět pokojů, dvě předsíně a kuchyň. Půdorys bytu zřejmě sleduje vyšší hodnoty bydlení, možná inspirace rodinnými domy. Dle dobového pravidla projektuje „lepší“ pokoje do ulice, zatímco kuchyň směřuje do dvora. Na nákresu vidíme, že zde architekt dodržuje pravidla prosvětlení bytů a směřuje k dvoutraktovému bydlení, které porušuje pouze ve střední části bytu, kam umisťuje dvě prostorné předsíně jako centrální prostor, z kterého se vstupovalo do všech pokojů. Každý pokoj, mimo předsíně, má dostatečné osvětlení, které zajišťuje vždy dvojice prolomených oken.

V dnešní době je přestavěna komerční část domu, výlohy dostaly nový vzhled. Dům stojí v řadové zástavbě, z tohoto důvodu vidíme architektovu invenci pouze na fasádě. V přízemí se nacházejí dvě velké výlohy a vchod do domu. Při frontálním pohledu můžeme členění domu rozdělit na tři svislé pásy. Na levé straně nalezneme odlišující se část fasády zakončenou atikou, středovou část ozvláštnil architekt ostěním oken, které navrhl v každém patře jiné. Okna rozdělil

⁸³Obytný dům v Přerově na adrese Komenského třída 654.

po třech ve dvou patrech, v prvním patře udělal obdélná okna a v patře druhém vidíme jejich půlkruhovitě zakončení. V pravé části použil jinou velikost, počet i zdobnost oken a celou tuto část zakončil štítem s volutami po stranách. Budova působí historizujícím dojmem. Nejvíce zde vidíme neorenesanční a neobarokní prvky. Na stavebních plánech nalezneme razítko se jménem Jakoba Gartnera a s ještě vídeňskou adresou, dále zde vidíme razítko městského stavitele Viléma Žáka a podpis starosty města.

V letech 1895-1896 staví Gartner další nájemní dům v Olomouci, který si objednal H. Brach⁸⁵. Dům stojí na Žižkově náměstí.⁸⁶ Má oba kraje mírně předsazeny a ukončeny atikou. Architekt navrhl stavbu ve stejném stylu jako u předešlých domů, pouze s tím rozdílem, že zde užil výrazně manýristicky ostře řezaný dekor, umístěný hlavně v oblasti kolem oken. Okna v prvním patře mají obloukové zakončení, trojúhelníkové frontony a pod nimi se nachází slepá balustráda. Naopak okna v druhém patře navrhl Gartner pravoúhlá s ozdobnou velmi profilovanou suprafenestrou [51].

4.3.1. Soubor vil vystavěných v letech 1895-1898

Z let 1895-1898 pochází již zmíněný soubor vil umístěných na prestižní adrese vzniklé na pozemcích po zbouraných hradbách v západní části města. Na okraji parkového okruhu vznikly relativně malé stavební parcely pro vilovou zástavbu. Vily leží v okolí nově vystavěné olomoucké synagogy, na ulici Vídeňské⁸⁷, proto není překvapivé, že objednavatelé Jakoba Gartnera většinou poznali přes členství ve stavebním výboru nové synagogy v Olomouci. Tato luxusní obydlí se stala takřka vzorem pro další stavby vyšší

⁸⁴Soka Přerov, Dům na Komenského třídě 654, H 1895- čj. 41.

⁸⁵Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn. 4), s. 180-184.

⁸⁶Dům má adresu Olomouc, Žižkovo náměstí 3.

společnosti konce devatenáctého století. Všechny vily jako celek tvoří dramatické stavební uskupení, které můžeme sledovat i dnes [52]. Dramatičnost a živost uskupení většinou určuje výrazná schodišťová věž, ve které se nachází hlavní vstup do domu. U každé stavby ji Gartner vyprojektoval odlišně. Domy realizuje stavitel Johann Aulegk (1851-1919). Celý komplex rozšířil i o jeden dům dle vlastního návrhu.⁸⁸ Vila Eduarda Hamburgera spolu s Pöttingeem jsou nejvíce zastoupené profánní Gartnerovy stavby v literatuře.

Jde o patrové vily s vyvýšeným přízemím, které mají obě patra rozvržená totožně. Gartner zde staví luxusní byty s poměrně velkými, reprezentativními pokoji. Architekt se zde snažil dodržet dvoutraktové rozvržení moderního bydlení, které porušuje pouze na straně přivrácené k hlavní ulici, zde přidává ještě jeden pokoj, čímž vytváří trojtrakt. Pokoje jsou zpravidla osvětleny dvojicí oken. Schody v domě Gartner umístil do dominantní věže.

Nejvýrazněji působí obydlí sladovníka, dlouholetého představného olomoucké židovské obce Eduarda Hamburgera⁸⁹ (1834-1901), postavené v letech 1895-1896⁹⁰ [53]. Vile dominuje vchodová schodišťová věž a terasy, které vizuálně dělí již tak velmi členěný objekt. Architekt se nedrží pouze jednoho architektonického stylu, ale nalezneme zde syntézu všemožných prvků z různých historických období s převahou renesance. Kupříkladu zde použil renesanční lodžii a atikové štíty, z manýrismu si vypůjčil tváře maskaronů a z baroka balustrádové zábradlí. Stavbu zdobí štukové frontony nad okny, konzolové římsy pod střechou a další uměleckořemeslná (malířská a kovotepecká) výzdoba [54].

⁸⁷Vily vyrostly v Olomouci, ulice Vídeňská 2, 4, 6, 8, 12, dříve ulice nesla název Parková.

⁸⁸Pavel Zatloukal (ed.) a kolektiv, *Slavné vily Olomouckého kraje*, Praha 2007, s. 26-28.

⁸⁹Josef Groák, *Statut für die Betriebskrankenkasse der Firma Eduard Hamburger Bierbrauerei in Olmütz*, Olomouc 1890.

⁹⁰Olomouc, Vídeňská 2, dříve ulice Parková.

Až překvapivě působí, že i přes svou členitost a rozmanitost (Gartner použil šestnáct druhů oken) je vila symetricky koncipována, a to hlavně kolem salónek ve středním traktu, které plynule přecházejí do teras. K salónekům se dále připojují obytné a kancelářské prostory. Pro vstup do kancelářských prostor mohli návštěvníci využívat vlastní vchod přes otevřenou lodžii umístěnou v severovýchodním nároží. V interiéru nás zaujme bohatá výzdoba, kterou Gartner nejvíce rozvinul ve schodišťové věži s vitrajovým oknem, zlacením a malbami na stropě i stěnách, oslavujícími plodnost a úrodu.⁹¹ Po II. světové válce se změnila vnitřní dispozice vily, vzniklo tu několik samostatných bytů, firemních kanceláří či obchodů.

Další vilu pojal Jakob Gartner v neorenesančním stylu. Objednal si ji opět muž spojený se sladovnickým řemeslem, Wilhelm Briess⁹² [55].

Vila J. Bermanna⁹³ byla postavena v neobarokní podobě s rokokovým dekorem⁹⁴ [56].

Ve vile obchodníka a sladovníka Ignatze Briesse⁹⁵ se architekt přiklonil k neogotice [57].

Vilu H. Passingera⁹⁶ pojal v neorokokovém stylu [58].
[59]

4.4. Stavby započaté roku 1896

Následující rok projektuje Gartner nájemní dům na ulici Svornosti⁹⁷, který si objednal František Vyhnánek.⁹⁸ Budova

⁹¹Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal (eds.), *Slavné vily Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2010, s. 122-124.

⁹²Wilhelm Briess, *Forderungen der österreichischen Malzindustrie, [anlässlich der bevorstehenden Erneuerung der Zoll- und Handels-Verträge](#)*, Olomouc 1900.

⁹³Syn továrníka, křestní jméno nenalezeno.

⁹⁴Zatloukal, Okresní archiv (pozn.4), s. 180-184.

⁹⁵Milan Myška (ed.), *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. Ostrava 2008, s. 42-45.

⁹⁶Spolumajitel parního mlýnu v Olomouci, nesoucí název H. & M. Passinger.

⁹⁷Nájemní dům v Olomouci na ulici Svornosti 15.

má bohatou štukovou výzdobu neorokokového až manýristického vzhledu. Bohatý dekor měl zřejmě reklamní účel, který upozorňoval na profesi stavebníka a štukatéra. Vyhnánek se často podílel i na štukové výzdobě Gartnerových staveb.

Další obytný dům staví na ulici Palackého⁹⁹, v takzvané Úřednické čtvrti. Jakob Gartner měl „osobního“ sochaře, který pracoval na výzdobě jeho architektonických projektů. Jmenoval se Josef Hladík a s největší pravděpodobností jej můžeme považovat za autora busty samotného architekta, kterou umístil na atikový štít nájemního domu R. Zapletala, který Gartner navrhl a postavil v letech 1896-1897¹⁰⁰ [60]. Jde o rozlehlý objekt postavený v neorenesančním stylu, který se nejvíce projevil na průčelí stavby. Naši pozornost zaujme i interiér, kterému dominuje pompézní halový průjezd s velkolepě řešeným prostorem trojramenného schodiště.

Roku 1896 Gartner navrhuje třípatrový dům s kavárnou pro Leopolda Schnürera v neobarokním stylu [61]. Dům umístil na dnešní třídu Svobody¹⁰¹, tím zakončil blok domů, který započal stavbou bytového domu roku 1894 na dnešním Palachově náměstí. Náročný dům s předsazeným nárožím architekt ukončil věžičkou a slepou balustrádou z obou stran. Druhé a třetí patro odděluje konzolová římsa. Fasáda působí střídmě, ozdobena je pouze segmentovými a trojúhelníkovými frontony nad okny. Při posledním bádání jsem objevila možnost, že dům pro Leopolda Schnürera stál na ulici Javoříčská¹⁰² a vyprojektoval jej ukrajinský architekt Neumann Troop roku 1898.

V témže roce začíná Jakob Gartner stavět nájemní dům

⁹⁸Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století* (pozn. 2), s. 406.

⁹⁹Obytný dům vystavěn na adrese Olomouc, Palackého 8.

¹⁰⁰Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn. 4), s. 181.

¹⁰¹Nájemní dům postavený v Olomouci na třídě Svobody 18.

na Pekařské ulici¹⁰³, který dokončuje o rok později (1897), pro A. Redlicha¹⁰⁴ [62]. Tento dům můžeme považovat za vrchol jeho tvorby v okruhu bytových domů. Vystavěl jej na staré, úzké, protáhlé gotické parcele, u které použil nové moderní dispoziční řešení. Nalezneme zde velmi bohatě členěné průčelí domu, můžeme si povšimnout obdobného řešení, jaké již dříve architekt použil v Ostružnické ulici, ale dovedeného k dokonalosti. Stavbu již nepodřizuje oblíbené symetričnosti. Na domě uplatnil mimo jiné různost materiálů (keramický obklad a kámen), což vytvořilo strukturální kontrast na fasádě [63]. Vidíme zde vystupňovaný neobarokní dramatismus. Výrazný plastický dekor soustředil Gartner okolo balkónu umístěného ve střední části, který podpírají dvě postavy atlantů, pod atlanty je slepá balustráda. Na domě dále nalezneme štukové maskarony, sloupy, konzolové nadokenní římsy, segmentový a trojúhelníkový fronton, vstupní portál. Celá kompozice vrcholí střešními různobarevně glazovanými taškami umístěnými viditelně v posledním patře domu a tvořícími geometrické obrazce.

4.5. Stavby započaté roku 1897

V letech 1897-1898 přistupuje Jakob Gartner ke stavbě nájemního a obchodního domu U tří kohoutů [64] v Brně, objednaného Rudolfem Stodůlkou a jeho ženou¹⁰⁵ a nalézajícího se na ulici Masarykova¹⁰⁶. Obchodní dům nevzniká na zelené louce, nýbrž na pozemku bývalého zájezdního hostince¹⁰⁷, ze kterého pochází i aktuální název. Opět na domě nalezneme směs neobarokních a

¹⁰²Nájemní dům postavený v Olomouci, ulice Javoříčská 2.

¹⁰³Nájemní dům postavený v Olomouci na Pekařské ulici 17.

¹⁰⁴Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn.4), s. 184.

¹⁰⁵Pavel Zatloukal, *Průvodce, Brněnská architektura 1815-1915*. Brno 2006, s. 132.

¹⁰⁶Obchodní dům nyní stojí v Brně na Masarykově ulici 32, dříve na Sedlářské nebo Vítězné ulici.

¹⁰⁷Přeměněno v rámci asanace historického jádra města Brna.

manýristických ozdobných prvků. Stavbu architekt rozčlenil na tři vertikální a tři horizontální zóny. Průčelí zdůraznil nárožní partií, doplněnou o dvojici arkýřů, které končí výraznými volutovými štíty, a atikovou siluetou s domovním znamením tří kohoutů [65].

V letech 1897-1898 Jakob Gartner uzavírá rozestavěný blok nájemních domů v Olomouci¹⁰⁸. Na tomto bloku začal pracovat již roku 1895, kdy zde postavil prvních pět objektů. Nyní realizuje čtyři nové domy na ulici Komenského¹⁰⁹, které mají oproti starší výstavbě odlišný slohový dekor [66]. Průčelí domů Gartner pojednává ve stylu neobaroka a pozdní gotiky. Stejně jako v předešlém případě i zde celému celku dominuje nárožní dům, který architekt zakončil mohutnou neobarokní bání [67, 68].

4.6. Stavby započaté roku 1898

Další domy navržené pro Mořice Fischera na sebe nenechávají dlouho čekat. V letech 1898-1899 se pokračuje ve stavbě na Havlíčkově ulici.¹¹⁰ V této době Gartner opouští symetričnost, kombinuje na domech více slohů, někdy vytváří až bizarní kombinace zdobných prvků. Na stavbách kombinuje prvky neogotiky, neorenesance a manýrismu. Dispozice objektů zůstává obdobná jako dříve, bloky domů s vnitřním dvorem.

Další zakázka přichází v totožných letech od již známého Moritze Fischera a J. Rappaporta. Jde o domy umístěné na ulici U tržnice, Karla Aksamita a opět na ulici Pekařská¹¹¹ [69], kde architekt stavěl již dříve.¹¹² Domy vystavěl ve stejném stylu.

¹⁰⁸Zatloukal, *Olomoucká architektura 1900-1950*, Olomouc 1981, s. 4.

¹⁰⁹Domy vystavěl v Olomouci na ulici Komenského 8, 10, 12, 14.

¹¹⁰Nájemní domy postavené v Olomouci na ulici Havlíčkova 11 a 13.

¹¹¹Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn.4), s. 184-186.

¹¹²Jedná se o domy v Olomouci umístěné na ulici U tržnice číslo 13, 15, 17, dále na ulici Karla

V následujících letech Gartner svou tvorbu stále více vyhraňuje s využitím antropomorfního nebo florálního dekoru. Domy tehdy pojímal v historizujícím stylu, čerpajícím dokonce z románského a gotického slohu, ovšem v neobarokním pojetí.

Tento pozměněný styl poprvé Gartner předvedl na další zakázce v letech 1898-1899. Staví domy na třídě Osvobození.¹¹³ Z této skupiny domů navrhl tři v historizujícím stylu, mezi ně vložil dva domy pojaté moderněji, aby ukázal kontrast těchto dvou forem. Na historizujících domech použil neorománské a neogotické prvky přetransformované v neobarokním pojetí. Opět na stavbách nalezneme bohatý štukový a kovový dekor, který ovšem svým stylem předznamenává secesi.

4.7. Stavby vzniklé po roce 1900

Ještě vyhraněnější jsou tři nájemní domy Moritze Fischera vystavěné v letech 1900-1901 na ulici Vídeňské¹¹⁴, naproti již realizovaným Gartnerovým vilám [70, 71, 72]. Stavby architekt pojal jako symetrické seskupení jednoho objektu, přičemž střední část řešil individuálně a dva boční domy orientoval zrcadlově. Ústřední dům vrcholí třemi výraznými štíty, střední navíc architekt zvýraznil hmotou kónického balkónu a lodžie. Zde nalezneme ještě výraznější secesní dekor na pozadí historizující fasády. Na bočních domech užil Gartner bohatou štukovou výzdobu, rozvinul zde biomorfní dekor, kterým pokračoval i v kovových prvcích u dveří. Domy jsou opět zakončeny arkýři [73].

Roku 1901 končí dosud nalezená tvorba Jakoba Gartnera v Olomouci. Utlumila se tehdy stavební činnost

Aksamita 2 a na ulici Pekařská číslo orientační 11 a 13.

¹¹³Nových pět domů bylo vystavěno v Olomouci, na třídě Osvobození číslo 5, 7, 9, 11 a 13.

¹¹⁴Tři nájemní domy vystavěné v Olomouci na adrese Vídeňská 5, 7, 9 dříve ulice Gottwaldova.

Moritze Fischera. Ovšem motivy Gartnerových staveb se nadále objevují v repertoáru dalších olomouckých architektů.

Roku 1903 Jakob Gartner znovu navštěvuje Přerov a staví zde dnes již neexistující nájemní dům.¹¹⁵ Mohli jsme zde vidět prvky, které již dříve vypracoval na zakázkách v Olomouci, jako například asymetrii nebo bohatý štukový neogotický a neorenesanční dekor, do kterého architekt zakomponoval secesionizující prvky.¹¹⁶

Jeho styl se dále vyvíjel ve Vídni, kde s postupem času a zakázek tvoří stále v modernějším duchu.

..

¹¹⁵Adresa domu byla Přerov, Velká Dlážka 517.

¹¹⁶Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn. 4), s. 186-188.

5. Význam Gartnerových staveb v současnosti

Popsat souhrnně význam staveb Jakoba Gartnera se může jevit problematické. Nicméně, nejprve musíme opět rozdělit stavby na sakrální a profánní.

I přesto, že jeho sakrální stavby v dnešní době většinou nestojí, místa, která po nich zbyla, fungují často jako pomníky, a proto jejich význam můžeme z velké části nazvat jako pietní či vzpomínkový. Dále, i když se synagogy do dneška nedochovaly, jejich plány nám dávají dobré informace o technologiích a vzhledu stavby, ze kterých můžeme dále čerpat. Přestavěné synagogy, které přežily řádění nacistů, slouží dnes ve většině případů stále jako sakrální stavby, pouze pro jiné náboženství.

Světské stavby mají odlišný osud. Ve většině případů se nám Gartnerovy domy dochovaly. Některé prošly přestavbou, z luxusních velkých vil se staly byty a kancelářské prostory. Důležité je, že stále tyto stavby slouží stejnému účelu jako před sto lety. Tam, kde se nacházel ústav, dnes nalezneme školu. Tam, kam lidé chodili na sladkosti, dnes můžou zajít na pivo či jídlo. Tam, kde dříve bydleli, bydlí dál a domy konečně procházejí rekonstrukcemi. Myslím si, že je to jedna z mála věcí, která by Jakoba Gartnera za posledních sto let potěšila.

Závěr

Přínos, který považuji u své práce za primární, spočívá ve vytvoření seznamu dosud nalezených staveb Jakoba Gartnera na území České republiky. Na základě prostudovaných materiálů jsem vyhledala, vyfotografovala a popsala jeho stavby. Po intenzivním pátrání v archivech jsem dokonce našla stavby, které se zatím v literatuře nepublikovaly. I přesto stále zůstává mnoho otázek a myslím, že některé Gartnerovy stavby zůstávají dosud neobjeveny. Bakalářská práce se u obytných domů zaměřuje spíše na fasády a vzhled samotných domů, to bych ráda napříště pozměnila a věnovala se více dispozicím objektů.

Vyhledání literatury a jiných materiálů k tématu se někdy jevilo obtížné, jindy mi informace a dokumenty pracovníci odborných pracovišť sami vyhledali a donesli. Prvotní domněnka, že literatura k tomuto tématu skoro neexistuje, se nepotvrdila. V závěru se ukázalo, že publikací je poměrně mnoho. Všechny knihy byly napsané v českém nebo německém jazyce. Bohužel literatura obsahuje stále se opakující informace a proto největším přínosem pro mě bylo časově náročné prostudování archivních pramenů.

Hlavním cílem mé práce bylo zdokumentování tvorby Jakoba Gartnera, tak, aby se případně na mou práci dalo navázat dalším výzkumem a informace více prohloubit. Já sama se chci tímto tématem dále zabývat, jelikož mi připadá zajímavé a přínosné.

Prameny

- Camillo Sitte, plán Olomouce, 1894. Foto: Vědecká knihovna Olomouc, signatura V 56.156.
- MZA Brno B 34 - Německá vysoká škola technická z let 1849 - 1945.
- SOka Kroměříž, fond Holešov Ba-3.
- SOka Kroměříž, žádost o povolení stavby templu, fond B-a 1, i.č.2512, kart. 568.
- SOka Olomouc, registratura 1941-1945, inv. č 42, karton 32
- SOka Přerov, Oprava židovského templu, H. 1897, čj.55
- SOka Přerov, fond BS (Berní správa) Přerov, dům čp.654, č.o.41 na Komenského třídě.

Použitá literatura (abecedně)

- Wilhelm Briess, *Forderungen der österreichischen Malzindustrie, [anlässlich der bevorstehenden Erneuerung der Zoll- und Handels-Verträge](#)*, Olomouc 1900.
- Jiří Fiedler – Arno Pařík – Petr Ehl, *Alte Judenfriedhöfe Böhmens und Mährens*, Praha 1991.
- Aleš Filip, *Secesní chrámy na Moravě a ve Slezsku, sakrální výtvarné umění kolem roku 1900*, Brno 2004.
- Pierre Genée, *Wiener Synagogen 1825-1938*, Wien 1987.
- Josef Groák, *Statut für die Betriebskrankenkasse der Firma Eduard Hamburger Bierbrauerei in Olmütz*, Olomouc 1890.
- Václav Hájek, *Architektura, klíč k architektonickým slohům*, Praha 2000.
- Jaroslav Herout, *Staletí kolem nás*, Praha - Litomyšl 2002.
- Miroslav Chytil (ed.), *Slavné stavby Prostějova*, Praha 2009.
- Pavel Janák, *Sto let obytného domu a nájemného v Praze*, Praha 1933.
- Klement Klemmer, *Judische Baumeister in Deutschland, Architektur vor der Shoah*, Stuttgart 1998.
- Jaroslav Klenovský, *Židovské památky Moravy a Slezska*, Brno 2002
- Jaroslav Klenovský, *Židovské památky Zlínského kraje*, Kroměříž 2010.
- Libor Kratochvíl, Přerovský rodák Jakob Gartner, tvůrce synagog konce 19.století, *Nové Přerovsko X*, 2001, č. 34, 24.8.
- Milan Myška (ed.), *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. Ostrava 2008.
- Pavel Panoch (ed.), *Slavné vily Pardubického kraje*, Praha 2009.

- Leo Pavlát, *Židé, dějiny a kultura*, Praha 1997.
- Petr Pelčák-Jan Sapák-Ivan Wahla, *Brněnští židovští architekti 1919-1939*, Brno 2000.
- Petr Pelčák-Ivan Wahla (ed.), *Generace 1901-1910, první absolventi české školy architektury v Brně 1925-1940*, Brno 2001.
- Miloslav Pojsl – Vladimír Londin, *Dvanáct století naší architektury*, Olomouc 1998.
- Alexander Putík- Eva Kosáková – Dana Cabanová, *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*, Praha 2005.
- Libor Raclavský - Libor Kratochvíla, *Průvodce chrámem sv. Cyrila a Metoděje v Přerově*, Přerov 2002.
- Jaroslav Staněk, *Velká synagoga v Plzni*, Praha 2002.
- Vladimír Šlapeta – Jindřich Vybíral – Pavel Zatloukal, *Opavská architektura let 1850 – 1950. Umění XXXIV, 1986, č. 3.*
- Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal (eds.), *Slavné vily Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2010.
- Jindřich Vybíral, *Jiný dům na Moravě a ve Slezsku – německá a rakouská architektura v letech 1890-1938*, Praha 1993.
- Renate Wagner-Rieger – Mara Reissberger, *Theophil von Hansen, Die Wiener Ringstraße VIII, Band 4*, Wiesbaden 1980.
- Daniel Zádrapa-Vlastimil Rudolf, Architekt Max Fleischer a jeho stavby zejména na území města Prostějova, in: *Dějiny staveb 2011*, Prostějov 2011.
- Pavel Zatloukal, *Olomouc, architektura 2. poloviny XIX. století*, (Filozofická fakulta – disertační práce), Olomouc 1978.
- Pavel Zatloukal, *Historismus, Architektura 2. poloviny XIX. století na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 1986.*

- Pavel Zatloukal, Jakob Gartner, in: *Okresní archiv v Olomouci, výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1987*, Olomouc 1988, s.178-194.
- Pavel Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století, Architektura let 1750 - 1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002.
- Pavel Zatloukal, *Průvodce, Brněnská architektura 1815-1915*. Brno 2006.
- Pavel Zatloukal (ed.) a kolektiv, *Slavné vily olomouckého kraje*, Praha 2007.

Použitá literatura (chronologicky)

- Josef Groák, *Statut für die Betriebskrankenkasse der Firma Eduard Hamburger Bierbrauerei in Olmütz*, Olomouc 1890.
- Wilhelm Briess, *Forderungen der österreichischen Malzindustrie, anlässlich der bevorstehenden Erneuerung der Zoll- und Handels-Verträge*, Olomouc 1900.
- Pavel Janák, *Sto let obytného domu a nájemného v Praze*, Praha 1933.
- Pavel Zatloukal, *Olomouc, architektura 2. poloviny XIX. století*, (Filozofická fakulta – disertační práce), Olomouc 1978.
- Renate Wagner-Rieger – Mara Reissberger, *Theophil von Hansen, Die Wiener Ringstraße VIII, Band 4*, Wiesbaden 1980.
- Vladimír Šlapeta – Jindřich Vybíral – Pavel Zatloukal, *Opavská architektura let 1850 – 1950. Umění XXXIV, 1986, č. 3*.
- Pavel Zatloukal, *Historismus, Architektura 2. poloviny XIX. století na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 1986*.
- Pierre Genée, *Wiener Synagogen 1825-1938*, Wien 1987.
- Pavel Zatloukal, Jakob Gartner, in: *Okresní archiv v Olomouci, výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1987*, Olomouc 1988, s.178-194.
- Jiří Fiedler – Arno Pařík – Petr Ehl, *Alte Judenfriedhöfe Böhmens und Mährens*, Praha 1991.
- Jindřich Vybíral, *Jiný dům na Moravě a ve Slezsku – německá a rakouská architektura v letech 1890-1938*, Praha 1993.
- Leo Pavlát, *Židé, dějiny a kultura*, Praha 1997.
- Klement Klemmer, *Judische Baumeister in Deutschland, Architektur vor der Shoah*, Stuttgart 1998.

- Miloslav Pojsl – Vladimír Londin, *Dvanáct století naší architektury*, Olomouc 1998.
- Václav Hájek, *Architektura, klíč k architektonickým slohům*, Praha 2000.
- Petr Pelčák-Jan Sapák-Ivan Wahla, *Brněnští židovští architekti 1919-1939*, Brno 2000.
- Libor Kratochvíla, Přerovský rodák Jakob Gartner, tvůrce synagog konce 19.století, *Nové Přerovsko X*, 2001, č. 34, 24.8.
- Petr Pelčák-Ivan Wahla (ed.), *Generace 1901-1910, první absolventi české školy architektury v Brně 1925-1940*, Brno 2001.
- Jaroslav Herout, *Staletí kolem nás*, Praha - Litomyšl 2002.
- Jaroslav Klenovský, *Židovské památky Moravy a Slezska*, Brno 2002.
- Libor Raclavský - Libor Kratochvíla, *Průvodce chrámem sv. Cyrila a Metoděje v Přerově*, Přerov 2002.
- Jaroslav Staněk, *Velká synagoga v Plzni*, Praha 2002.
- Pavel Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století, Architektura let 1750 - 1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002.
- Aleš Filip, *Secesní chrámy na Moravě a ve Slezsku, sakrální výtvarné umění kolem roku 1900*, Brno 2004.
- Alexander Putík- Eva Kosáková – Dana Cabanová, *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*, Praha 2005.
- Pavel Zatloukal, *Průvodce, Brněnská architektura 1815-1915*. Brno 2006.
- Pavel Zatloukal (ed.) a kolektiv, *Slavné vily olomouckého kraje*, Praha 2007.
- Milan Myška (ed.), *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. Ostrava 2008.

- Miroslav Chytil (ed.), *Slavné stavby Prostějova*, Praha 2009.
- Pavel Panoch (ed.), *Slavné vily Pardubického kraje*, Praha 2009.
- Jaroslav Klenovský, *Židovské památky Zlínského kraje*, Kroměříž 2010.
- Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal (eds.), *Slavné vily Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2010.
- Daniel Zádrapa-Vlastimil Rudolf, Architekt Max Fleischer a jeho stavby zejména na území města Prostějova, in: *Dějiny staveb 2011*, Prostějov 2011.

Elektronické zdroje

- Inge Scheidl, Jakob Gartner,
<http://www.architektenlexikon.at/de/159.htm>, vyhledáno dne 4.dubna 2011.
- Archiv výtvarného umění,o.s., Alois Prastorfer,
<http://abart-full.artarchiv.cz/osoby.php> , vyhledáno 18.4. 2011.
- Urban centrum Brno, Ústřední hřbitov v Brně,
<http://urbancentrum.brno.cz/> , vyhledáno 18.4.2011.
- Jan Sedlák, Vila s ateliérem Johanna Tomoly,
<http://www.slavnevily.cz/vily/brno/vila-s-atelierem-johanna-tomoly> ,
vyhledáno 18.4.2011.
- Irena Loskotová, Germano Wanderley,
http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti,
vyhledáno 19.4.2011.
- Hellmut Lorenz, Universita Wien, Carl von Hasenauer,
<http://othes.univie.ac.at/672/> . vyhledáno 19.4.2011.
- Pavel Beran , Zaniklé obce a objekty,
<http://www.zanikleobce.cz/index.php?lang=d&detail=112217>,
vyhledáno 20.dubna 2011.
- Monika Platzer (rec.), Architektenlexikon Wien 1770 – 1945,
<http://www.architektenlexikon.at>, vyhledáno 2011-2012.

Summary

This paper focuses itself on the life, studies and work of architect Jakob Gartner. Gartner was born in Prerov, on 22nd November 1861 in a Jewish family. After he finished elementary school, he continued with his formation at the higher school of industry in Brno (1879 – 1883). He meets here the teachers Alois Prastorfer and Germano Wanderley. After finishing school he starts working for a construction company Knauer, Gross & Löwenfeld and absolutes several practices by different architects. From 1886 to 1888 he studies at academy of fine arts in Vienna by Carl von Hasenauer. 1888 he settles down in Vienna permanently and opens his own design office. A second design office opens in Olomouc. He gets married in 1908 and on 15th April 1921 he dies. He is buried on the Döblinger cemetery in Vienna.

Jakob Gartner was dealing mainly with synagogue projects, in the paper his work is described chronologically (Holesov 1892-1893, Opava 1895, Olomouc 1895 – 1897, Prerov 1898, Orlova 1898, Bohumin 1901, Prostejov 1903, Kromeriz 1909 – 1910).

After the profane work comes to word, which also listed very strictly chronologically. Mainly presented are his apartment buildings in Olomouc. This paper tries again to describe the architect's work and to present his construction style.

Now the sacral buildings are no longer existent, but his apartment buildings are still used to their original purpose.

Anotace

Jméno a příjmení:	Tereza Halusková
Katedra:	Dějiny umění
Vedoucí práce:	Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.
Rok obhajoby:	2012
Název práce:	Jakob Gartner, architekt Moravy a Slezska
Název v angličtině:	Jakob Gartner, architect of Moravia and Silesia
Anotace práce:	Práce mapuje tvorbu a život Jakoba Gartnera na Moravě a ve Slezsku. Zabývá se sakrální i profánní tvorbou architekta, narozeného v Přerově, ale umírajícího ve Vídni.
Klíčová slova:	Jakob Gartner, architekt, synagoga, nájemní dům, stavba
Anotace v angličtině:	This paper summarizes the work and life of Jakob Gartner in Moravia and Silesia. It describes the sacral and profane work of the architect, who was born in Prerov, but died in Vienna.
Klíčová slova v angličtině:	Jakob Gartner, architect, Synagogue, apartment building, building
Přílohy vázané v práci:	Obrazová příloha (28 stran)
Rozsah práce:	60 stran
Jazyk práce:	Český

Soupis obrazových vyobrazení

- 1 / Portrét Jakoba Gartnera, počátek 20. století. Foto: <http://www.architektenlexikon.at/de/159.htm>
- 2 / Theopil Edvard Hansen 1860, Kleinův palác - náměstí Svobody č. 15, Brno. Foto: www.encyklopediebrna.cz záběr - kol. r. 1860, AMB foto.
- 3 / Alois Prastorfer 1885, Dům s ateliérem Johanna Tomoly. Brno č. 259 Foto: *Slavné vily*, Foibos.
- 4 / Germano Wanderley 1888-1891, Vila Julia Langra, Svitavy č. 35. Foto: *Slavné vily*, Foibos.
- 5 / Germano Wanderley 1899-1902, Dům U čtyř mamlasů, Brno, Náměstí Svobody. Foto: www.hrady.cz
- 6 / Carl von Hasenauer. 1882-1886, Hermesvilla, Photo: Fotostudio Otto, © Wien Museum
- 7 / Max Fleischer-Emanuel Klotz. 1889 Synagoga Plzeň, Foto: www.archiweb.cz
- 8 / Gotfried Semper 1860, Synagoga Drážďany, Kresba, plán a pohled. Foto: <http://www.schmidt-auktionen.de>
- 9 / Jakob Gartner 1892-1893 , synagoga v Holešově, Foto: Městská knihovna Holešov.
- 10 / Zakládací listina synagogy v Holešově s podpisy 1893, pergamen SOka Kroměříž, fond Holešov Ba-3. Foto: Tereza Halusková
- 11 / Model synagogy v Holešově. Muzeum města Holešov. Foto: Tereza Halusková.
- 12 / Hypotetický půdorys synagogy v Holešově. Foto: *Židovské památky Zlínského kraje*, s.19.
- 13 / Jakob Gartner, synagoga v Opavě 1895-1896. Foto: www.zanikleobce.cz
- 14 / Eduard Knoblauch, Synagoga v Berlíně 1859-1866, vyobrazení exteriéru a interiéru. Foto: Bauakten der Synagoge Quelle Eschwege
- 15 / Jakob Gartner, hořící synagoga v Opavě 1938. Foto: www.zanikleobce.cz

16 / a 17 / Jakob Gartner, synagoga v Olomouci 1895-1897. Exteriér, interiér SOka Olomouc, registratura 1941-1945, invč 42, karton 32. Foto: Tereza Halusková.

18 / Camillo Sitté, plán Olomouce, 1894. Foto: Vědecká knihovna Olomouc, signatura V 56.156.

19 / Jakob Gartner, Společenský dům Židovské obce v Olomouci 1895-1897. SOka Olomouc, registratura 1941-1945, invč 42, karton 32. Foto: Tereza Halusková.

20 / Jakob Gartner, Půdorys společenského domu, Židovské obce v Olomouci 1895-1897. SOka Olomouc, registratura 1941-1945, invč 42, karton 32. Foto: Tereza Halusková.

21 / Jakob Gartner, synagoga v Olomouci 1895-1897, pohled z boku. SOka Olomouc, registratura 1941-1945, invč 42, karton 32. Foto: Tereza Halusková.

22 / Vitrážové okno ze synagogy v Olomouci. Dnes uloženo v synagoze v Úsově. Foto: Tereza Halusková

23 / Jakob Gartner 1898, dobová fotografie synagogy v Přerově. Foto: archiv pravoslavná církev.

24 / Ženská galerie synagogy v Přerově. Foto: Tereza Halusková

25 / Jakob Gartner, plány synagogy v Přerově 1898. SOka Přerov, Oprava židovského templu, H. 1897, čj.55. Foto: Tereza Halusková

26 / Pamětní deska, umístěná v bývalé synagoze v Přerově. Foto: Tereza Halusková

27 / Jakob Gartner, synagoga Bohumín. Foto: www.zanikleobce.cz

28 / Jakob Gartner, synagoga v Prostějově 1904. Foto: *Slavné stavby Prostějova*, s. 107.

29 / Jakob Gartner, synagoga v Prostějově 1904. Foto: *Slavné stavby Prostějova*, s. 108.

30 / Jakob Gartner, návrh desatera 1902 pro synagogu v Prostějově. Foto: *Secesní chrámy na Moravě a ve Slezsku* s. 108.

31 / Přestavěná synagoga v Prostějově 20. století. Foto: Tereza Halusková

32 / Jakob Gartner, kresba synagogy v Kroměříži 1909-1910. SOka Kroměříž, žádost o povolení stavby templu, fond B-a 1, i.č.2512, kart. 568. Foto: Tereza Halusková

33 / Pohlednice s pohledem na synagogu od Jakoba Gartnera v Kroměříži, přes náměstí. Foto: www.zanikleobce.cz

34 / Rysy k synagoze v Kroměříži. SOka Kroměříž, žádost o povolení stavby templu, fond B-a 1, i.č.2512, kart.568. Foto: Tereza Halusková

35 a 36 / Jakob Gartner 1892, obytný dům na ulici Ostružnické 21, Olomouc, zobrazení průčelí domu a detail. Foto: Tereza Halusková

37 a 38 / Jakob Gartner 1894-1895, obytný dům na Palachovu náměstí 1, Olomouc. Zobrazení exteriér a interiéru domu. Foto: Tereza Halusková

39 a 40 / Jakob Gartner 1894-1899, stavba Pöttingea , Olomouc, Palackého 10. Zobrazení exteriéru a detailu stavby. Foto: Tereza Halusková

41 / Autor nepotvrzený 1895 v Prostějově T.G.Masaryka 11/121. Foto: Slavné stavby Prostějova, s. 24.

42 a 43 / Jakob Gartner 1895, ulice Palackého 1 v Olomouci. Foto: Tereza Halusková

44 / Jakob Gartner 1895-1896, nájemní domy, Komenského č.16-22 , Olomouc. Foto: Tereza Halusková

45 až 48 / Jakob Gartner 1895-1896, nájemní domy, Komenského č.p.16-22 , Olomouc. Foto: Tereza Halusková

49 / Jakob Gartner 1895, Přerov, Komenského třída 654. Foto: Tereza Halusková

50 / Jakob Gartner 1895, Přerov, půdorys domu na Komenského třídě 654. Foto: Tereza Halusková

51 / Jakob Gartner 1895-1896, nájemní dům, Žižkovo náměstí 3 v Olomouci. Foto: Tereza Halusková

52 / Jakob Gartner 1895-1898, soubor vil stojících na Vídeňské ulici v Olomouci. Foto: *Příběhy z dlouhého století* (pozn.2), s. 403.

53 a 54 / Jakob Gartner 1895-1898, vila postavena v Olomouci na ulici Vídeňská. Foto: Tereza Halusková

55 / Jakob Gartner 1895-1898, vila postavená v Olomouci na ulici Vídeňské. Foto: Tereza Halusková.

56 a 57 / Jakob Gartner 1895-1898, vily postavené v Olomouci na ulici Vídeňské. Foto: Tereza Halusková.

58 / Jakob Gartner 1895-1898, vila postavená v Olomouci na ulici Vídeňské. Foto: Tereza Halusková

59 / Pravděpodobné půdorysy vil z Vídeňské ulice. Foto: *Slavné vily Čech, Moravy a Slezska*, s. 124.

60 / Josef Hladík, busta Jakoba Gartnera na štítě nájemního domu, Palackého 8. Foto: Pavel Zatloukal, *Okresní archiv* (pozn.4) s. 189.

61 / Jakob Gartner 1896, dům stojí v Olomouci na třídě Svobody 18. Foto: Tereza Halusková

62 a 63 / Jakob Gartner 1897, dům v Olomouci na adrese Pekařská 17. Průčelí a atlanti s balkonemFoto: Tereza Halusková

64 a 65 / Jakob Gartner 1897-1898, Dům stojí v Brně na Masarykově ulici 32. Nároží a detail Foto: Tereza Halusková

66 / Jakob Gartner 1898, dostavba nájemních domů v Olomouci na Komenského ulici č.p. 8-14. Foto: Tereza Halusková

67 a 68 / Jakob Gartner 1898, dostavba nájemních domů v Olomouci na Komenského ulici č.p. 8-14. Foto: Tereza Halusková

69 / Jakob Gartner 1898, dům postavený v Olomouci na ulici Pekařské 11. Foto: Tereza Halusková

70 až 72 / Jakob Gartner 1898, v Olomouci na Vídeňské ulici č.p.5 a 9. Foto: Tereza Halusková

73 / Jakob Gartner 1898, detail domu v Olomouci na Vídeňské ulici č.p.9. Foto: Tereza Halusková

Přílohy

Soupis tvorby Jakoba Gartnera na Moravě a ve Slezsku.

1. Rok 1892, nájemní dům na ulici Ostružnické 21 v Olomouci.
2. Rok 1892, předměstská vila Dolní Hejčínská 28, Olomouc.
3. Rok 1892-1893, synagoga v Holešově.
4. Rok 1892-1893, kancelář rabína na adrese Holešov 97.
5. Rok 1894, dům na Návsí Svobody 43, Holice.
6. Rok 1894-1895, bytový dům na Palachově náměstí 1, Olomouc.
7. Rok 1894-1899, Ústav pro vzdělávání dívek hraběte Pöttinga, Palackého ulice 10, Olomouc.
8. Rok 1895, spořitelna ve Šternberku, Radniční 18.
9. Rok 1895, dům na náměstí T.G.M. v Prostějově (nepotvrzeno).
10. Rok 1895, nárožní dům v Olomouci na adrese Palackého 1 a Národních hrdinů 4.
11. Rok 1895, dům v Přerově na Komenského třídě 654.
12. Rok 1895-1896, nájemní domy na ulici Komenského 16,18,20,22 a nárožní dům na Husově ulici 8, Olomouc.
13. Rok 1895-1896, nájemní dům na Žižkově náměstí 3, Olomouc.
14. Rok 1895-1896, vily na Vídeňské ulici 2,4,6,8,12, Olomouc.
15. Rok 1895-1896, synagoga v Opavě.
16. Rok 1895-1897, synagoga v Olomouci.
17. Rok 1895-1896, židovský společenský dům v Olomouci.

18. Rok 1896, nájemní dům na Svornosti 15, Olomouc.
19. Rok 1896, nájemní dům na Palackého 8, Olomouc.
20. Rok 1896-1897, dům na Pekařské ulici 17, Olomouc.
21. Rok 1897- 1898, dům U tří kohoutů v Brně, Masarykova ulice 32.
22. Rok 1897-1898, nájemní domy na Komenského ulici 8, 10, 12, 14, Olomouc.
23. Rok 1898-1899, nájemní dům na Havlíčkově ulici 11 a 13, Olomouc.
24. Rok 1898-1899, obytné domy na ulici U tržnice 13, 15, 17, Olomouc.
25. Rok 1898-1899, dům na ulici Karla Aksamita 2, Olomouc.
26. Rok 1898-1899, domy na Pekařské ulici 11 a 13, Olomouc.
27. Rok 1898-1899, nájemní domy na třídě Osvobození 5, 7, 9, 11, 13, Olomouc.
28. Rok 1898, synagoga v Přerově.
29. Rok 1898, synagoga v Orlové (nepotvrzeno).
30. Rok 1900-1901, nájemní domy na Vídeňské ulici 5, 7, 9, Olomouc.
31. Rok 1901-1904, synagoga v Bohumíně (nepotvrzeno).
32. Rok 1903, dům na Velké Dlážce 517 v Přerově.
33. Rok 1903-1904, synagoga v Prostějově.
34. Rok 1909-1910, synagoga v Kroměříži.

1 / Podobizna Jakoba Gartnera, počátek 20. století.

Foto: <http://www.architektenlexikon.at/de/159.htm>

2 / Theopil Edvard Hansen
1860, Kleinův palác - náměstí
Svobody č. 15, Brno

Foto:

www.encyklopediebrna.cz
záběr - kol. r. 1860, AMB foto.

3 / Alois Prastorfer 1885,
Dům s ateliérem Johanna
Tomoly. Brno č. 259

Foto: Slavné vily, Foibos.

4 / Germano Wanderley
1888-1891, Vila Julia
Langra, Svitavy č.35
Foto: Slavné vily, Foibos.

5 / Germano Wanderley
1899-1902, Dům U čtyř
mamlasů, Brno,
Náměstí Svobody
Foto:www.hrady.cz

6 / Carl von Hasenauer
1882-1886,
Hermesvilla, Vídeň
Foto: Fotostudio Otto, ©
Wien Museum

7 / Max Fleischer-
Emanuel Klotz. 1889
Synagoga Plzeň
Foto: www.archiweb.cz

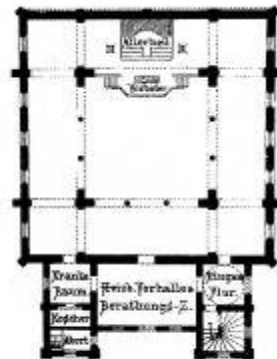

Fig 1. Synagoge in Dresden
Arch. G. Semper.

8 / Gottfried Semper
1860,
Synagoga Drážďany
Foto: [http://www.schmidt-
t-auktionen.de](http://www.schmidt-auktionen.de)

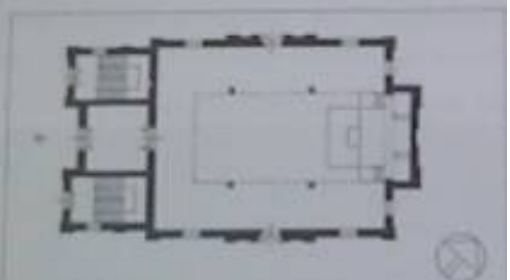
9 / Jakob Gartner 1892-1893 ,
synagoga v Holešově
Foto: Městská knihovna Holešov.

10 / Zakládací listina synagogy
v Holešově s podpisy 1893,
pergamen.
Foto: Tereza Halusková

11/ Model synagogy v Holešově.
Muzeum města Holešov.
Foto:Tereza Halusková

12/ Hypotetický nákras
půdorysu synagogy v Holešově.
Foto: Židovské památky Zlínského
kraje, s.29.

13 / Jakob Gartner, synagoga
v Opavě 1895-1896.
Foto: www.zanikleobce.cz

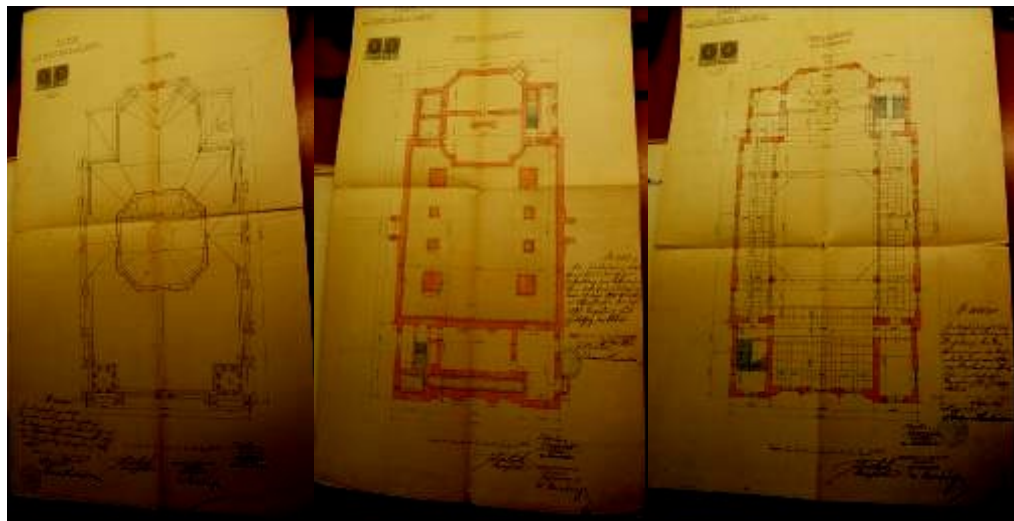
14 / Eduard Knoblauch,
Synagoga v Berlíně
1859-1866.
Foto: Bauakten der
Synagoge Quelle
Eschwege, s. 120

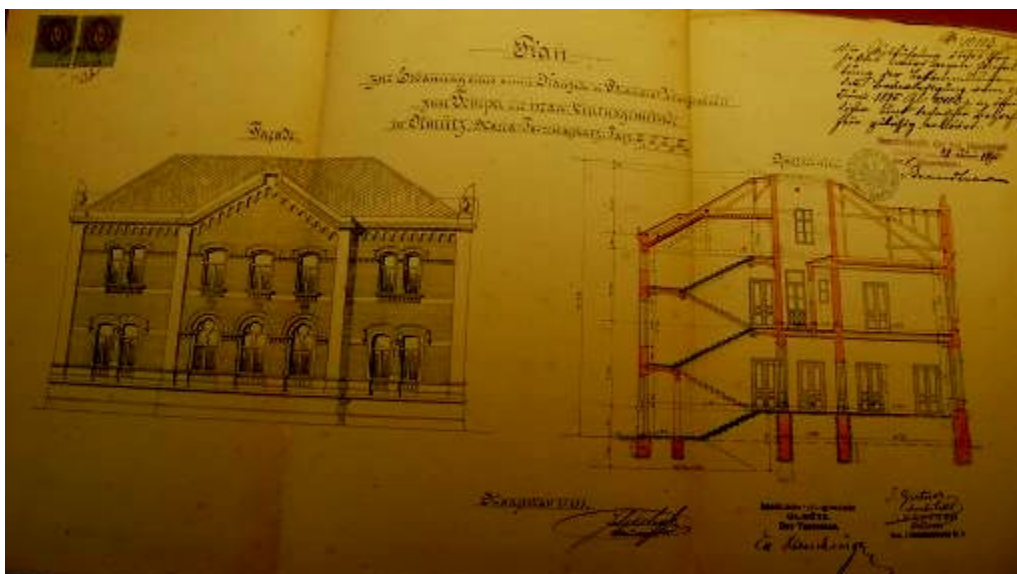
15 / Jakob Gartner,
hořící synagoga
v Opavě 1938.
Foto: www.zanikleobce.cz

15 a 16 / Jakob Gartner, synagoga v Olomouci 1895-1897. SOka Olomouc, registratura 1941-1945, invč 42, karton 32. Foto: Tereza Halusková.

17/ Jakob Gartner, půdorysy synagogy v Olomouci 1895-1897. SOka Olomouc, registratura 1941-1945, invč 42, karton 32. Foto: Tereza Halusková.

19 / Jakob Gartner, Společenský dům v Olomouci 1895-1897. SOka Olomouc, registratura 1941-1945, invč 42, karton 32. Foto: Tereza Halusková.

20 / Jakob Gartner, Půdorys společenského domu v Olomouci 1895-1897. SOka Olomouc, registratura 1941-1945, invč 42, karton 32. Foto: Tereza Halusková.

18 / Camillo Sitte, plán Olomouce, 1894. Foto: Vědecká knihovna Olomouc, signatura V 56.156.

21 / Jakob Gartner, synagoga v Olomouci 1895-1897, pohled z boku. SOka Olomouc, registratura 1941-1945, invč 42, karton 32. Foto: Tereza Halusková.

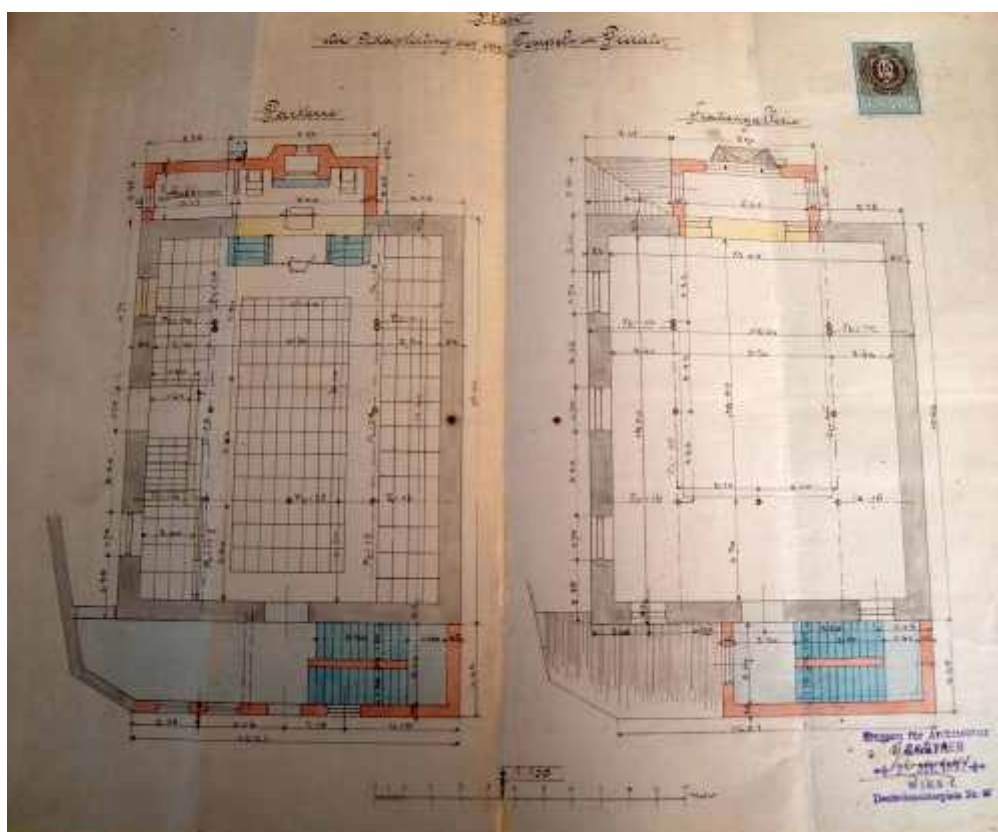
22 / Vitrážové okno ze synagogy v Olomouci. Dnes uloženo v synagoze v Úsově.
Foto: Tereza Halusková

23 / Jakob Gartner
synagoga Přerov, 1898
Foto:archiv pravoslavné
církvev

24 / Ženská galerie
synagogy v Přerově.
Foto: Tereza Halusková

25 / Jakob Gartner, plány synagogy v Přerově 1898. SOka Přerov, Oprava židovského templu, H. 1897, čj.55. Foto: Tereza Halusková

26 / Pamětní deska, umístěná v bývalé synagoze v Přerově. Foto: Tereza Halusková

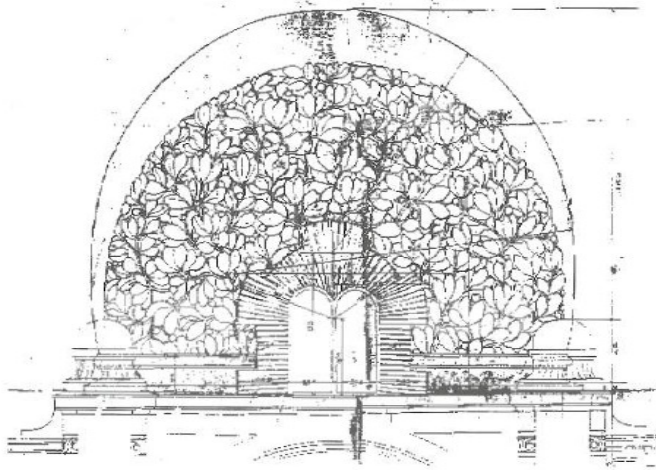
27 / Jakob Gartner ,
synagoga Bohumín.
Foto: www.zanikleobce.cz

28/ Jakob Gartner
synagoga v Prostějově
1904.
Foto: Slavné stavby
Prostějova, s. 107

29 / Jakob Gartner
synagoga v Prostějově
1904.
Foto: Slavné stavby
Prostějova, s. 108

30 / Jakob Gartner
návrh desatera
1902 pro synagogu
v Prostějově.
Foto: Secesní
chrámy na Moravě
a ve Slezsku s.108.

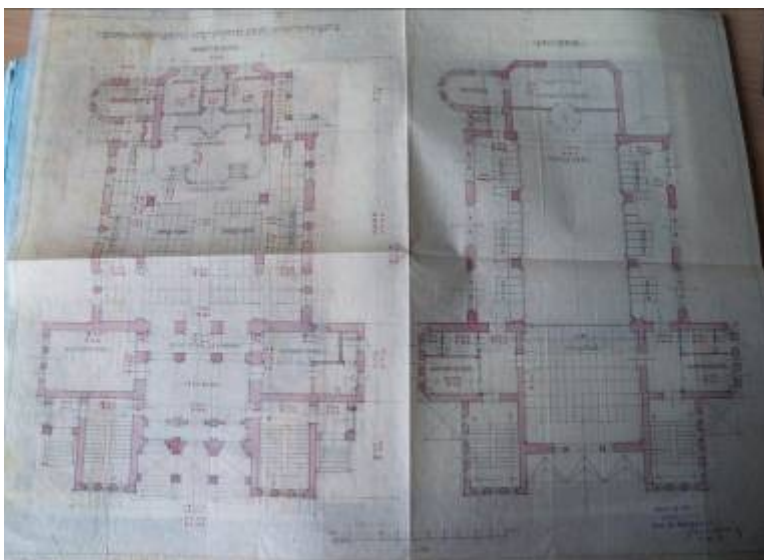
31 / Přestavěná
synagoga
v Prostějově 20.
století.
Foto: Tereza
Halusková

32 / Jakob Gartner, kresba
synagogy v Kroměříži 1909-1910.
Foto: Tereza Halusková

33 / Pohlednice
s pohledem na
synagogu
v Kroměříži, přes
náměstí.
Foto:
[www.zanikleobce
.cz](http://www.zanikleobce.cz)

34 / Rysy
k synagoze
v Kroměříži.
Foto: Tereza
Halusková

35 a 36 / Jakob Gartner 1892, obytný dům na ulici Ostružnické 21, Olomouc. Foto: Tereza Halusková

37 a 38 / Jakob Gartner 1894-1895, obytný dům na Palachově náměstí 1, Olomouc. Foto: Tereza Halusková

39 a 40 / Jakob Gartner 1894-1899, stavba Pöttingea, Olomouc, Palackého 10. Foto: Tereza Halusková

41 / Autor nepotvrzený 1895, Prostějov T.G.Masaryka 11/121. Foto: Slavné stavby Prostějova, s. 24.

42 a 43 / Jakob Gartner 1895, ulice Palackého 1 v Olomouci.
Foto: Tereza Halusková

44 / Jakob Gartner 1895-1896, nájemní domy, Komenského č.16-22 ,
Olomouc. Foto: Tereza Halusková

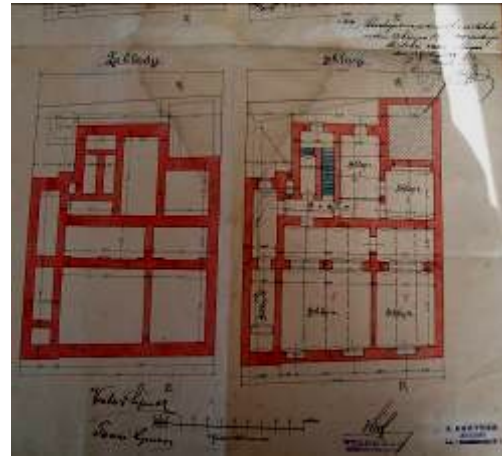
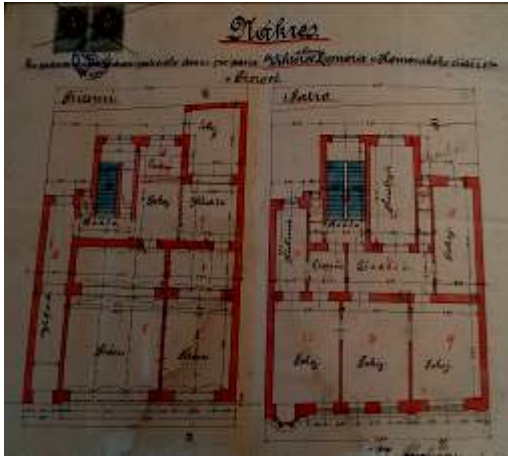

45 až 47 / Jakob Gartner 1895-1896, nájemní domy, Komenského č.p.16-22 , Olomouc. Foto: Tereza Halusková

48 / Jakob Gartner 1895, Přeřov, Komenského třída 654. Foto: Tereza Halusková

49 / Jakob Gartner 1895, Přeřov, Fasáda domu na Komenského třídě 654. Foto: Tereza Halusková Jakob

50 / Jakob Gartner 1895, Písek, Půdorys domu na Komenského třídě 654. Foto: Tereza Halusková

51 / Jakob Gartner 1895-1896, nájemní dům, Žižkovo náměstí 3 v Olomouci. Foto: Tereza Halusková

52 / Jakob Gartner 1895-1898, soubor vil stojících na Vídeňské ulici v Olomouci. Foto: Příběhy z dlouhého století (pozn.2), s. 403.

53 a 54 / Jakob Gartner 1895-1898, vila postavena v Olomouci na ulici Vídeňská. Foto: Tereza Halusková

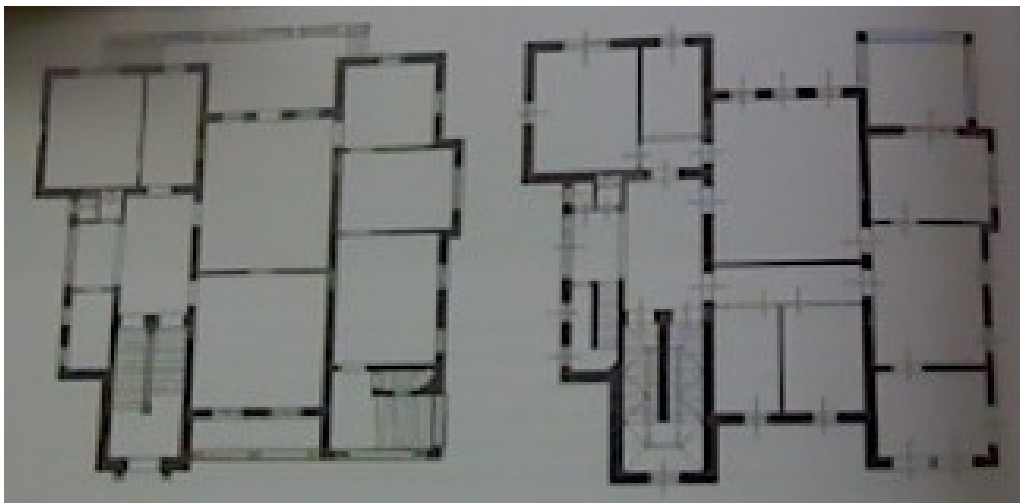
55 / Jakob Gartner 1895-1898, vila postavená v Olomouci na ulici Vídeňské. Foto: Tereza Halusková.

56 a 57 / Jakob Gartner 1895-1898, vily postavené v Olomouci na ulici Vídeňské. Foto: Tereza Halusková.

58 / Jakob Gartner 1895-1898, vila postavená v Olomouci na ulici Vídeňské. Foto: Tereza Halusková

59 / Pravděpodobný půdorys vil na Vídeňské ulici. Foto: Slavné vily Čech, Moravy a Slezska, s. 124.

60 / Josef Hladík, busta Jakoba Gartnera na štítě nájemního domu, Palackého 8. Foto: Pavel Zatloukal, Archivní sborník (pozn.4) s. 189.

61 / Jakob Gartner 1896, dům stojí v Olomouci na třídě Svobody 18. Foto: Tereza Halusková

62 a 63 / Jakob Gartner 1897, dům v Olomouci na adrese Pekařská 17.
Foto: Tereza Halusková

64 a 65 / Jakob Gartner 1897-1898, Dům stojí v Brně na Masarykově ulici
32. Foto: Tereza Halusková

66 / Jakob Gartner 1898, dostavba nájemních domů v Olomouci na Komenského ulici č.p. 8-14. Foto: Tereza Halusková

67 a 68 / Jakob Gartner 1898, dostavba nájemních domů v Olomouci na Komenského ulici č.p. 8-14. Foto: Tereza Halusková

69 / Jakob Gartner 1898, dům postavený v Olomouci na ulici Pekařské 11. Foto: Tereza Halusková

70 a 71 / Jakob Gartner 1898, v Olomouci na Vídeňské ulici č.p.5 a 9. Foto: Tereza Halusková

72 / Jakob Gartner 1898, v Olomouci na Vídeňské ulici č.p.7.
Foto: Tereza Halusková

73 / Jakob Gartner 1898, detail domu v Olomouci na Vídeňské ulici č.p.9.
Foto: Tereza Halusková